

PARDUBICKÁ HEYDRICHIÁDA VE VZPOMÍNKÁCH PACHATELŮ

Vojtěch KYNCL

Součástí nejrozsáhlejšího poválečného vyšetřování zločinů heydrichiády ve Spolkové republice Německo v letech 1959–1983 byla činnost pardubického gestapa a zvláště zločiny vůči členům odboje v době heydrichiády a vyhlazení Ležáků.¹⁾

Památník Zámeček a Ležáky navštívil v roce 1964 západoněmecký novinář a antifašistický aktivista Karl Sauer, který se na místě setkal s několika přeživšími a bývalými vězni pardubického gestapa. V červenci téhož roku podal trestní oznámení u Ústřední úřadovny zemských soudních správ v Ludwigsburgu u Stuttgartu na pachatele vypálení Ležáků a hromadných vražd obyvatel a odbojářů z Pardubicka. V průběhu několika měsíců bylo v SRN vypátráno přibližně třicet členů gestapa, SD, schupo a nacistické samosprávy, kteří většinou zastávali své funkce v červnu 1942.²⁾ Řada z nich

1) Článek vyšel s finanční podporou Grantové agentury ČR 15-24851S: Transnacionální politika a ČSSR na poli stíhání nacistických válečných zločinů ve střední Evropě v letech 1960 až 1990. Článek navazuje na Jan NĚMEČEK, *Příslušníci pardubického gestapa I–IV*, Východočeský sborník historický, 1991–1995 (Hubert Hanauske, Gerhard Schmecktal, Ludwig Schulz, Alois Aschenbrenner) a Vojtěch KYNCL, *Velitel kolínského gestapa Paul Feustel. Dopadený válečný zločinec*, Východočeský sborník historický 20, 2011, s. 125–174; TÝŽ, *Heinz Barth. Ležáky a Oradour sur Glane mezi justicí a politikou*, Východočeský sborník historický 22, 2012, s. 273–298.

2) Konkrétně se jednalo o následující osoby, které však k předmětu vyšetřování neuvedly podstatné informace: Otto Engel (*1907), člen SD Pardubice, později velitel SD Velké Brno; Alfréd Dietz (*1917), člen Schupo; Alfred Krönung (*1904), člen Schupo, krátce vnitřní ochrana domu K. H. Franka; Paul Felde (*1915), člen Schupo; Willi Dreise (*1914), člen SD Pardubice, Hradec Králové, Brno; Gerhard Utpadel (*1911), člen gestapa Pardubice a Hradec Králové, dle jeho přesvědčení nepadly v HK žádné rozsudky v době stanného práva a velitel Hardtke se bránil jejich vynášením; Hermann Karus (*1887), člen Schupo; Robert Herdegen (*1913), člen gestapa Plzeň, Pardubice, Praha; Wenzel Mangold (*1907), člen Schupo; Wilhelm Schäffer (*1907), člen

si na dobu heydrichiády nechtěla vzpomenout a další zase vypovídali až pod tlakem důkazů. Jejich níže citované výpovědi umožňují čtenáři udělat si představu o smýšlení pachatelů o tehdejších událostech a doplňují nám soubory pramenů z doby mimořádných lidových soudů 1945–1947.

Pozadu nezůstávala ani Československá vládní komise pro stíhání nacistických válečných zločinců, která vedla intenzivní vyšetřování. Vzájemné kontakty československých a západoněmeckých vyšetřovatelů v otázce pardubického gestapa do určité míry vyvrcholily na jaře roku 1967 osobním setkáním státního návladního při zemském soudu ve Frankfurtu nad Mohanem dr. Griebela a dr. Huberta Kotrče za Ústřední úřadovnu zemských soudních správ v Ludwigsburgu s československým generálním prokurátorem JUDr. Čeněk Klapalem v Praze a několika vyšetřovateli StB.³⁾ Při poradě a především následném vyšetřování byla stanovena konkrétní trestní odpovědnost několika pachatelů. Nejvýraznější postavou byl Walter Kröger, na jehož „počet“ bylo vyšetřování pojmenováno heslem „Boxer“. Kröger byl na základě důkazního materiálu obviněn z vraždy skupiny lidí okolo studenta Josefa Kužely a Eduarda Krále z Litomyšle, nebo násilného vynucení doznání na manželech Švandových z Ležáků, že o vysíláče věděli všichni obyvatelé osady. Na konci roku 1968 vzesla generální prokuratura ČSSR obvinění vůči Krögerovi a spol. ze spáchání vraždy.⁴⁾ Vzhledem ke všem právním překážkám a turbulentnímu mezinárodněpolitickému vývoji studené války předalo Československo do SRN *Pamětní spis* s identitou zločinců, s překlady svědeckých výpovědí i dobových dokumentů, ale i stručným souhrnem spáchaných zločinů až v roce 1973. Mimo jiné se v něm praví:

gestapa Pardubice, Hradec Králové; Lisellote Schulze (*1920), sekretářka u gestapa 1944–1945, Ludwig Ganske (*1905), člen gestapa Pardubice; Josef Bockmann (*1900), velitel SD Pardubice; Karl Rottberg (*1902), okresní vedoucí NSDAP v Pardubicích a Táboře; Julius Stumpf (*1889), starosta Pardubic od 13. 11. 1942.

3) Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), 325-4-1, s. 17–18.

4) V Pamětním spisu byli konkrétně obviněni: Walter Kröger (*24. 6. 1906, Neumünster), Ernst Linsel (*28. 4. 1897, Osterode am Harz), Josef Kuchler (*19. 3. 1915, Dobrá Voda okr. Sušice), Helmuth Mieth (*8. 10. 1912, Hannover), Wenzel Praus (*11. 11. 1896, Velvary okr. Kladno), Josef Krebs (*12. 9. 1901, Trutnov), Gottfried Escherlohr (*30. 8. 1910, Rybník), Franz Banach (*18. 4. 1908, Berlin), Heinrich Aschenbrenner (*4. 12. 1918, Jihlava), Johann Fritsch (*8. 5. 1912, Bad Beynhausen). Údaje tří obviněných, a sice Bernharda Preusse, Heinricha Kocha a Richard Schünemannna českoslovenští vyšetřovatelé neznali.

„Převážná část trestné činnosti, pro kterou jsou obvinění v této trestní věci stíháni, spadá do období tzv. civilního výjimečného stavu, který byl v okupovaném Československu vyhlášen dne 27. května 1942 po útoku českých vlastenců na SS-Obergruppenführera Heydricha. Útoku na Heydricha využily nacistické okupační orgány jako záminky k vystupňování teroru proti českému obyvatelstvu na nejvyšší míru. Civilní výjimečný stav a všechna opatření, která s ním souvisela (zřízení stanných soudů, masové popravy, vyhlazení obcí Lidice a Ležáky atd.), byly zdánlivě zaměřeny k vypátrání a postižení pachatelů útoku a jejich pomocníků. Avšak jejich oficiálně neprohlášeným, zato však důsledně uskutečňovaným reálným cílem bylo zlikvidovat co nejvíce osob, které byly skutečnými nebo jen potencionálními protivníky fašismu, i když s útokem na Heydricha neměly nic společného, a zbytek obyvatelstva zastrašit. Hlavním nástrojem nacistického teroru bylo gestapo, významně se na něm podílela i nacistická zpravodajská služba SD. Výkonným orgánem teroru byly v Čechách kasernované jednotky Schutzpolizei, které byly k tomu účelu z větší části po vyhlášení výjimečného stavu staženy do tzv. protektorátu v Německa. (...)

V případech, kdy byly zastřeleny osoby, u nichž byla skutečně dána souvislost s útokem na Heydricha, nebylo rozlišováno mezi skutečnou pomocí pachatelům a pouhým neoznámením. V těchto případech byla dokonce uplatňována kolektivní odpovědnost celých rodin za čin jediného jejich člena a v případě Lidic a Ležáků dokonce kolektivní odpovědnost celých obcí. (...)

Mezi nejtěžší zločiny příslušníků pardubického gestapa náleží vyvraždění obyvatel osady Ležáky v okrese Chrudim. Tento čin ovšem velmi úzce souvisí s činností pardubického gestapa v době výjimečného stavu v celé její šíři. Pardubické gestapo zahájilo rozsáhlou zatýkací akci počátkem druhé poloviny června 1942, když se pražské řídicí úřadovně gestapa dostalo informací od parašutisty Čurdy, který se na gestapu dobrovolně přihlásil. Z jeho výpovědi gestapo zjistilo adresy osob, které parašutistům poskytovaly ubytování a jinou pomoc. Jedna z těchto adres byla v Pardubicích. Po prvních zatčeních se v důsledku vynucování výpovědi okruh zatčených stále rozšiřoval. O týrání zatčených svědčí jednak výpovědi svědků, jednak skutečnost, že řada zatčených spáchala sebevraždu, aby se vyhnula dalšímu trýznění. Tak svědkyně Marie Vašková vypovídala o týrání zatčeného Františka Hladěny, který dne 20. června 1942 spáchal sebevraždu skokem z okna úřadovny gestapa. Svědek Bohumír Šuchman potvrdil týrání zatčeného Stanislava Týce a svědek Miloslav Čeřenský týrání Josefa Janáčka. Kromě Hladěny spáchala dne 20. června sebevraždu ještě

Ludmila Malá, která se otráвила. Z výpovědi bývalého příslušníka gestapa Ludvíka Schulzeho vyplývá, že se na výsledcích zatčených podíleli jmenovitě obvinění Linsel, Kröger a Kuchler. Dva posledně jmenovaní zbili podle Schulzeho tvrzení do bezvědomí zatčeného Josefa Hrdinu. Schulze vypovídal rovněž o účasti příslušníků gestapa na prvních zatčeních a jmenoval obviněné Mietha, Kuchlera a Escherlohra. (...)

Podle hlášení velitelů popravčích čet, které poskytují celkem nejpřesněji podklady v tomto směru, bylo v Pardubicích na Zámečku zastřeleno v období 2. výjimečného stavu celkem 194 osob, z toho 43 žen. Je třeba vzít v úvahu, že v Pardubicích se konaly exekuce nejen na příkaz pardubického gestapa, ale také gestapa kolínského a královéhradeckého. Z celkového počtu 194 obětí lze tedy příslušníkům pardubického gestapa přičítat pouze část, a to oběti z Ležáků (38 osob), ze skupiny kolem Fr. Hladěny a A. Košťála (34 osob) a ze skupiny J. Kužely (22 osob). Kromě nich lze usuzovat na podíl pardubického gestapa ještě u šesti dalších osob. Tento závěr vyplývá ovšem jen ze zjištění, že oběti měly své bydliště v obvodu pardubické služebny gestapa a z logické úvahy, že nejpravděpodobněji dala podnět k rozhodnutí stanného soudu právě tato místně příslušná služebna. Celkový počet obětí pardubického gestapa v období 2. výjimečného stavu tedy činí asi 100 osob. K tomu je ovšem nutno přičíst ještě případy sebevražd Františka Hladěny a Ludmily Malé, k nimž byly oběti dohnány nelidským týráním. (...)

Z opisů hlášení vyplývá, že obviněný Schünemann řídil exekuce ve dnech 3. 6., 4. 6., 5. 6., 9. 6., 10. 6., 15. 6., 17. 6., 18. 6. a 25. 6., při nichž bylo zastřeleno celkem 62 osob, z toho 8 žen. Obviněný Koch se zúčastnil exekucí ve dnech 19. 6., 21. 6., 23. 6. a 28. 6., kdy bylo zastřeleno 18 osob, z toho 2 ženy. V jeho případě je třeba upozornit na skutečnost, že v opise hlášení o exekuci dne 19. 6. 1942 není uvedeno jeho jméno, ale pouze hodnost a funkce. Vzhledem k tomu, že v Pardubicích se jiný poručík Schutzpolizei ve funkci velitele roty nevyskytoval, je nepochybné, že originál hlášení podepsal obviněný Koch. Nejvíce obětí bylo při exekucích, které řídil obviněný Preuss (114 osob, z toho 33 žen). Byli mezi nimi i obyvatelé Ležáků. K těmto exekucím došlo ve dnech 24. 6., 30. 6., 1. 7., 2. 7., 3. 7. a 9. 7. Obviněný Preuss kromě toho řídil exekuce v Praze ve dnech 12. 6. (12 zastřelených) a 17. 6. 1942 (9 zastřelených).“⁵⁾

5) Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen (dále ZStL), Bundesarchiv (dále BArch) B 162-15335, Pamětní spis, s. 5–7. Jmenovaný Richard Schünemann (*11. 2. 1892) byl vyslechnut v roce 1965 a dvakrát v roce 1966 (viz

Odpověď na žádost o stíhání zločinců přišla ze SRN do Prahy až za několik let, ale mezitím se podařilo vypátrat pobyt nechvalně známých zločinců. Walter Kröger pobýval v Lüneburgu, Franz Banach žil v Hamburku, Alois Aschenbrenner žil krátce po válce ve Vídni, než zmizel v Jižní Americe, Eugen Binder pobýval v Münsteru, Constantin Canaris unikl do Düsseldorfu, Gottfried Escherlohr žil v Hamburku, Johann Fritsch v Giesenu, Ludwig Ganske v Klein Krotzburgu, Franz Ripper v Norimberku, Gustav Mikisek v Oppenweileru. Níže jsou výpovědi některých z nich:

Walter Wilhelm Kröger (*24. 6. 1906) se narodil v Neumünsteru. V době výslechu 27. června 1968 žil v Lüneburgu nedaleko Hamburku a byl zapsán na mezinárodním seznamu válečných zločinců CROWCASS.⁶⁾ Jeho otec Wilhelm byl bednářem. W. Kröger navštěvoval cechovní školu v Lüneburgu, kam se jeho rodiče přestěhovali. V 18 letech vstoupil do hamburské ochranné policie, prodělal obvyklý výcvik a obstál u požadovaných odborných zkoušek. 1. dubna 1935 vstoupil do hamburské kriminální policie, kde získal další specializovaný výcvik v práci kriminální policie. Kromě toho absolvoval v letech 1934–1936 inspektorský vzdělávací kurz. 1. dubna 1937 byl úředně přeložen k bezpečnostní policii také v Hamburku. Zastavený kariérní postup zdůvodňoval vážnými rozpory s velitelem SD v Hamburku. Po obsazení Sudet přešel ke gestapu v Liberci. Po pěti měsících, v březnu 1939, přišel do Pardubic a okamžitě byl jmenován velitelem venkovní úřadovny v Havlíčkově Brodě. Na rozhraní let 1939–1940 se opět dostal do Pardubic, kde proslul jako nelítostný nacist. Po vypuknutí Slovenského národního povstání byl povolán do Banské Bystrice, kde se údajně účastnil popravy 123 místních židovských obyvatel na hřbitově ve Zvolenu.⁷⁾ Lhal o svoji roční účasti v operační skupině H, resp. Einsatzkommandu 14, která se podílela na brutálních akcích na území Slovenska, jmenovitě v Kremniči a okolí. Série masových vražd byla největším válečným zločinem na Slovensku s doloženými 747 oběťmi. Při evakuaci služeben před blížící se Rudou armádou se na krátkou dobu opět dostal do Pardubic, odkud přešel na demarkační linii, kde byl zajat. Po propuštění ze zajetí pracoval v různých příležitostných pracích, než se stal obchodníkem.

jeho výpověď níže). Heinrich Koch (*1903) byl identifikován vyšetřovateli SRN, ale nebyl vypátrán. Bernhard Preuss (*21. 6. 1902) byl identifikován vyšetřovateli SRN, ale nebyl vypátrán.

6) Tamtéž, BArch B 162-4823, s. 4606–4610.

7) Tamtéž, BArch B 162-15344, s. 12.

„V Pardubicích jsem zpracovával napřed záležitosti referátu II H, tedy trestné činy německých státních příslušníků, především příslušníků strany a jejich součástí. Od přibližně začátku roku 1940 jsem převzal ještě referát II BM, který se zabíral českým odbojem. Vzpomínám si pouze na jedno období stanného práva v pardubickém okrese, a to po atentátu na Heydricha. Také v okrese Pardubice došlo v této době k řadě zatčení. Není mi známo, že by vznikly připravené seznamy, ve kterých by byly uvedeny osoby, které měly být zatčeny a zlikvidovány. Pod heslem „A I Kartei“ si vzpomínám na to, že jako čistě preventivní opatření při okupaci ČSR a později také při vypuknutí války byl vzat do vazby určitý okruh osob. To bylo přechodné opatření, které nevedlo ani k vykázání těchto osob do koncentračního tábora, ani nemělo za cíl jejich smrt.“⁸⁾

Zatýkání v době po atentátu se odehrála buď v rámci učiněných rešerší, nebo z nařízení z Prahy.

Zpracování případů stanného práva v Pardubicích probíhalo následovně: V referátu byla provedena šetření, popř. zatýkání a byli vyslechnuti obvinění. Přitom je nutné poznamenat, že četná udání přišla od českého obyvatelstva. Po ukončení vyšetřování byla vyhotovena závěrečná zpráva a složka byla předána veliteli služebny. Přitom neměl referent žádné právo na předložení nebo jiný vliv na to, jestli bude dotčený předveden stannému soudu. Toto rozhodl velitel služebny nebo jeho zástupce (kriminální vrchní sekretář Lehne).⁹⁾ Těmito byli prostřednictvím dálnopisu nahlášeni do Prahy předpokládání obvinění, odkud přišel jako odpověď dálnopisem do Prahy rozsudek smrti. Rozsudky byly vykonány v Pardubicích v blízkosti Zámečku jednotkou ochranné policie. Z těchto odsouzených nebyl podle mého vědomí mezi zatčením a zastřelením žádný přesunut před soud do Prahy. Do Prahy byly podle mých znalostí předvedeny jen zvláště zajímavé osoby, jako parašutisté nebo agenti.

8) Akce zatýkání politických oponentů proběhla 15. března 1939 a v následujících dnech, kdy byli podle předem vytvořených seznamů zatýkáni skuteční i domnělí odpůrci nacistického režimu, především Židé, němečtí emigranti a demokraticky smýšlející, většinou levicově orientovaní intelektuálové. České policejní orgány pak provedly akci zatýkání komunistů ze všech vrstev stranické struktury, kteří však byli během několika dnů či týdnů propuštěni na svobodu a v následujících měsících byla v některých případech jejich rodinám vyplacena podpůrná kompenzační částka za způsobenou újmu.

9) Dochovaná dálnopisná korespondence venkovní úřadovny gestapa v Klatovech s pražským ústředím ukazuje, že zjištění vyšetřujícího člena gestapa a doporučení jeho dalšího postupu bylo velitelem respektováno. Závěrečná zpráva vytvořená odpovědným vyšetřovatelem byla rozhodující v dalším postupu proti konkrétnímu obviněnému.

Když mi je vytykáno, že se tedy nemohlo jednat o žádné stanné soudní řízení, když se dotčení ani neobjevili před soudem, tak musím k tomu říci, že toto nemohlo být správně, především na základě mé dlouholeté zkušenosti policejního úředníka. Vůči této skutečnosti jsme ovšem byli bezmocní a proti existujícím nařízením jsme nemohli nic dělat.¹⁰⁾

Nevím, zda a jaké rozkazy nebo nařízení dorazily s ohledem k zacházení se stanným právem u jednotlivců. Nikdy jsem neobdržel výsledky. Musím ovšem říci, že při ranních služebních poradách byly také dávány poukazy na rozkazy z Prahy. Podrobnosti ale dnes již nemohu říci.

Akce v Ležákách jsem se nezúčastnil. V dotazované době jsem byl na služební cestě. Po návratu jsem slyšel o uskutečněné akci. Přitom jsem se dozvěděl, že obyvatelé Ležáků měli spolupracovat s padákovými agenty a tyto také ubytovat.¹¹⁾ Toto bylo nahlášeno do Prahy, odkud přišla komise, která poté se služebnou v Pardubicích a s ochrannou policií provedla akci. Z ležáckých obyvatel jsem také sám některé vyslýchal, protože jsme byli všichni na služebně povoláni k těmto výsledkům. Mnou vyslýchané osoby ve skutečnosti přiznaly obvinění. Jestli byl z obyvatel z Ležáků někdo propuštěn na svobodu, poté co dokázal svoji nevinu, to nevím. Nemohu ani dnes více k tomu říci, jestli jsem to u několika mnou vyslýchaných osob navrhl. Každopádně jsem se dozvěděl na služebně, že obyvatelé z Ležáků byli stanným soudem v Praze odsouzeni k smrti a zastřeleni v Pardubicích. Nejsem sto uvést o plánování a provedení akce žádné další podrobnosti. Ani o policejní jednotce, jež byla dislokována v Pardubicích, nemohu uvést žádné další podrobnosti.

10) W. Kröger a další členové služebny zcela prokazatelně překračovali pravomoci i platný právní řád, viz popravky nezletilých a těhotných žen, surové bití a psychický nátlak, nebo vykázání do koncentračního tábora po ukončení běžné vazby atd. Podrobný popis činnosti W. Krögera a svědků, vězňů a pozůstalých po obětech obsahuje ABS, 325-4-2.

11) V den vypálení Ležáků probíhalo další zatýkání odbojářů. Kröger byl jako vedoucí oddělení IIBM plně odpovědný za probíhající vyšetřování a jeho výsledky. O jeho přítomnosti v Ležákách skutečně není v protokolech vyslýchaných členů gestapa žádná zmínka, což jej ovšem nezbavilo odpovědnosti za postup vyšetřování vůči osadě a jejím obyvatelům. Naopak svědek Petr Plíhal, který pracoval v pardubickém krematoriu v roce 1970, uvedl: „Pokud mi bylo citováno, že Kröger se v době likvidace Ležáků nezdržoval v Pardubicích, k tomu jsem nucen uvést, že Kröger nemluví pravdu a chce se asi vyhnout odpovědnosti za zločiny spáchané v Pardubicích. Opět tvrdím, že gestapák Kröger se přímo zúčastnil převozu zavražděných občanů z Ležáků, protože jsem jej tam ve společnosti dalších pardubických gestapáků při přivážení mrtvých občanů z Ležáků viděl asi ve třech případech.“ Viz ABS, 325-4-2, s. 10.

V Pardubicích se stalo několik případů, že vězni zemřeli na služebně nebo ve vězení. S jedním případem jsem měl sám co dočinění. Jednalo se o ozbrojeného muže teroristické skupiny, který mě během výslechu napadl, a sice zezadu. Odrasil jsem jej a při pádu se nešťastně udeřil hlavou o umyvadlo, čímž utrpěl proražení lebky, na které zemřel. Okamžitě byl zavolán lékař, případ byl později soudně šetřen. S ostatními případy úmrtí jsem neměl nic společného, například vyskočila jedna paní z okna. Není mi ale známo nic o zabití ostatními příslušníky služebny.¹²⁾

O SD v Pardubicích nemohu dát žádné údaje. V paměti mi utkvěli jen dr. Ernesty a Kurz. Víím jen, že k veliteli naší služebny panoval velmi napjatý vztah.

V posledních měsících války vzniklo tzv. stíhací komando pojmenované místně, které mělo za úkol vystopovat parašutisty a partyzány a tyto zatkout. K takovému komandu jsem nepatřil, ačkoliv z popudu důvěrníků vedlo vyšetřování proti agentům a partyzánům. Velitel služebny v Kolině mi je díky jedné návštěvě v Kolině také znám. Kriminálnímu komisaři Feustelovi jsem ale nebyl nikdy podřízen a nepatřil jsem k jeho stíhacímu komandu. Také jsem nikdy neslyšel o tom, že při opatřeních proti civilnímu obyvatelstvu z popudu zbytečného nasazení proti partyzánům došlo k zabití Čechů, třeba díky zosřtenému výslechu.¹³⁾

Pro moji celou služební činnost mohu říci, že kromě právě vyličených akcí jsem o jednání vedoucím k úmrtí Čechů neměl žádné povědomí.“

Josef Kuchler (* 19. 3. 1915) pocházel z Dobré Vody u Českých Budějovic.¹⁴⁾ Po vstupu německých sil do Československa v roce 1939 byl převelen jako tlumočnick k venkovní úřadovně gestapa v Německém Brodě.

12) Jednalo se o vraždu Jana Koníře (* 1889), který byl zatčen 14. 10. 1941 a 14. 11. 1941 ve věznici zemřel na následky zranění. Gestapem oficiálně uvedený důvod úmrtí byl srdeční infarkt, ale svědci popsali brutální zacházení s vyslýchaným a dalšími vězni, kteří později zemřeli, viz ABS, 325-165-4, s. 25.

13) Na podzim 1944 vzniklo v Chrudimi Stíhací komando pod velením velitele kolínského gestapa Paula Feustela. Oddíl se skládal z členů gestapa, SD, pořádkové policie, četnictva a dalších složek represivního aparátu. Jejich nasazení v oblasti Železných hor a Ždárských vrchů mělo za výsledek rozbití štábu brigády Mistra Jana Husa na konci března 1945 a hromadné zatýkání v Leškovících. Feustel byl zodpovědný za smrt bezmála 2 500 osob z Kolínska a Čáslavska. Odhalen byl v roce 1970 v NDR a na jaře 1973 popraven v Lipsku.

14) ZStL, BArch B 162-4818, s. 3850. J. Kuchler byl v hledáčku StB od roku 1964, neboť se jevil jako vhodný vytipovaný spolupracovník. Podrobněji kopie záznamu StB v obrazové příloze.

Po rozpuštění služebny na přelomu let 1939–1940 byl přeložen ke gestapu do Pardubic, kde působil bez přerušení až do konce války jako tlumočník a dálnopisec. Po evakuaci služebny upadl u Plzně do amerického zajetí a z tábora v Neumarktu byl propuštěn na konci června 1945. O bezmála rok později, v květnu 1946 byl zadržen americkou jednotkou „Criminal Investigation Department“ (CID) v Hammelburgu a převezen do tábora pro válečné zločince v Dachau. Zde byl uvězněn a dán k dispozici české vyšetřovací komisi. Vyslýchán byl několikrát americkou CID. Byl zapsán na mezinárodním seznamu válečných zločinců CROWCASS. Podklady byly předány Čechům, neboť se jednalo o dokumenty z dob jeho činnosti u gestapa v Pardubicích. 7. ledna 1948 byl propuštěn z vazby „pro válečné zločince“ a převeden do běžné vazby. V květnu 1948 byl na vlastní žádost vrácen do tábora v Hammelburgu, odkud byl propuštěn na svobodu. V následujícím šetření denacifikace byl soudem ve Würzburgu zařazen do IV. stupně, tedy „Mitläufer“ (sympatizant). K dalším případům válečných zločinů byl vyslechnut až v polovině 60. let. Byl členem NSDAP a SS. Jeho poslední hodnost byla kriminální asistent u gestapa s hodností SS-Oberscharführer.

Byl vyslechnut ve Fürstenfeldbrucku 20. dubna 1967. V první části výslechu popsal své bývalé kolegy na služebně a jejich služební zařazení. Pak dostal od vyšetřovatele otázku na dobu po atentátu na Heydricha:

„Na atentát na Heydricha si vzpomínám. V té době jsem působil na gestapu v Pardubicích. Je mi také známo, že byly zničeny vesnice Lidice a Ležáky a jejich obyvatelé byli zastřeleni, resp. deportováni. Obec Ležáky spadala do naší služební oblasti. Já osobně jsem nebyl při jejím zničení nasazen. Ani dnes nejsem schopen říci, kteří příslušníci venkovní úřadovny gestapa byli v Pardubicích a Ležákách nasazení. Z tohoto období mám v paměti, že někteří příslušníci, počet přesně nevím, mohlo jich být kolem deseti, byli povoláni k veliteli služebny Clagesovi. Aniž bych se dozvěděl o tomto nasazení, odjeli tito příslušníci služebny k zásahu. Musím zde závazně prohlásit, že jsem osadu Ležáky nikdy nepoznal. Do obce jsem nikdy nevstoupil, nikdy před tím, ani po jejím zničení. Teprve několik dnů po jejím zničení jsem se dozvěděl, že obec byla srovnána se zemí a její obyvatelé zavražděni. Nemohu dnes s jistotou říci, jestli jsem se to dozvěděl z tisku nebo rozhlasu, či z rozhovorů s příslušníky služebny. I když se to dnes zdá být neuvěřitelné, že si nepamatuji žádné podrobnosti o této akci, tak je to vysvětlitelné tím, že jsem při ní nebyl nasazen. Samotnému mi není znám počet popravených osob z Ležáků, v paměti však mám stále

počet 160 zatčených. Při poradě se o tomto zásahu nikdy nehovořilo. Jak si vzpomínám, trvala akce Ležáky několik dnů.¹⁵⁾

Pamatuji si, že z vedoucí úřadovny gestapa v Praze přišel seznam, podle kterého měly být jedním úderem zatčeny různé osoby, které měly bezprostředně co dočinění s atentátníky na Heydricha. Tato zatýkácí akce byla také provedena a ti, kteří byli zatčeni, byli ještě během doby stanného práva zastřeleni. Kolik osob bylo celkem zatčeno, již dnes neumím říci. Jen si ještě pamatuji, že přitom byl vlastník jednoho baru v Pardubicích a český cvičitel (Turnlehrer). Cvičitel však v průběhu pauzy při výsledku vyskočil z okna a byl okamžitě mrtev.¹⁶⁾ Při těchto akcích jsem byl nasazen u různých výsledků jako tlumočník, podrobnosti mi však během tak dlouhé doby již vypadly z paměti. Nepamatuji se, že by během této akce došlo k nějakému bití vězňů. Je mi známo, že během výsledků bylo vícekrát přistoupeno k takzvaným zosřeným výsledkům, avšak muselo k nim dát souhlas RSHA a žádosti musely být řádně zdůvodněny.

Vím, že obyvatelé Ležáků byli popraveni, a sice měla popravy provést jednotka ochranné policie. Nemohu však uvést, která jednotka popravu vykonala a kde byla dislokována. Podle doslechu měly být mrtvolky spáleny v krematoriu. Když mi nyní říkáte, že popel byl zabalen v kufrech a nějakou dobu uložen na služebně a později zahrabán, tak musím pouze říci, že to slyším poprvé. Není mi také nic známo o tom, že by Mikisek měl tento popel později zahrabat.

Okresní město Chrudim dobře znám. O tzv. Stíhacím komandu Chrudim však nic nevím. Nevím také nic o tom, že by mělo být ve spojitosti se zničením Ležáků. Jmenované osoby jsou mi neznámé. Není mi také známo, že by se na akci Ležáky podíleli další příslušníci jiných služeben gestapa. Kdo byl nasazen ze strany SD, nevím. Znáám pouze velitele služebny SD v Pardubicích, bývalého Untersturmführera Kurze, který byl v kontaktu jen s velitelem služebny gestapa Clagesem. K předloženým otázkám ohledně

15) Přítomnost J. Kuchlera v Ležákách byla opakovaně potvrzena výsledky L. Schulze a H. Hanauske při poválečném procesu před chrudimským mimořádným lidovým soudem. Kuchler byl tlumočníkem a vyšetřovatelem, jenž požíval mimořádné důvěry svých nadřízených. Výsledků pardubické skupiny odbojářů se aktivně účastnil. Kromě jiného byl zodpovědný také za ubití Miroslava Valenty 2. 3. 1945 a Antonína Lhotského počátkem května 1945 (tělo bylo vyloveno z Labe 16. 5. 1945) a proradné zastřelení parlamentáře Josefa Trnky 8. května 1945 v budově gestapa v centru Pardubic; viz ABS 325-165-4, s. 25–27. Za svoji zločinnou činnost byl zapsán v mezinárodním seznamu válečných zločinců CROWCASS.

16) Jednalo se o Arnošta Košťála a Františka Hladěnu.

akce Ležáky bych chtěl říci, že se vlastně teprve dnes dozvídám něco přesnějšího o jejím průběhu. Chtěl bych ještě zdůraznit, že já osobně jsem nebyl zapojen, neúčastnil jsem se a nemám tedy žádný přehled o této akci.

Vím, že v souvislosti s atentátem na Heydricha probíhaly v Pardubicích v různých dnech exekuce. Z doslechu vím, že popravy byly provedeny pořádkovou policií v tzv. Zámečku v Pardubicích. Nikdy jsem k těmto popravám osobně nepřišel. A chci zdůraznit, že ani nevím, kde se Zámeček nachází. Nevím nic o příkazu, že příslušníci naší skupiny mají nebo musí přihlížet popravě. Jestli si dobře vzpomínám, byly v době stanného práva jmenovitě uváděny osoby určené k zastřelení, a to dálnopisem z vedoucí úřadovny gestapa s poznámkou „stanným soudem v Praze odsouzení k popravě“. Kdo tyto dálnopisné zprávy v Praze podepsal, to nevím. Nevzpomínám si, jestli byly osoby napřed do Prahy nahlášený vedoucí úřadovně, než byly popraveny. Jestli jsem někdy přijal takové dálnopisy nebo jsem návrhy dálnopisem podal, to si nepamatuji. O průběhu stanného řízení nemohu podat žádné informace, také ne, když mi jsou předloženy v několika detailech.

Jméno Krieger (sic!) je mi neznámé. Podle mého názoru nebyl nikdo takový u gestapa v Pardubicích. Na závěr bych chtěl ještě jednou zdůraznit, že nemohu učinit žádné bližší poznámky k akci Ležáky. Mé údaje odpovídají pravdě a mohu je, pokud to bude požadováno, odpřisáhnout.“

Josef Kuchler poslal Československé vládní komisi do Prahy své rozhořčení nad článkem v novinách a obviněním, které proti němu vznesly československé orgány:

„Vážení pánové!¹⁷⁾

V příloze Vám zasílám výstřížek z novin, který mi zaslala má teta ze Zwieselu. Jsem rozhořčen, ba přímo otřesen z toho, že mě spojujete s těmito strašnými zločiny. Kdo Vám dal takové informace? Jak dalece může člověk s nejmenší služební hodností, bezvýznamný kriminální asistent, mít vliv na takové strašné události? Tyto otázky jste si měli napřed položit, než člověka veřejně zbavíte cti a obviníte pomluvou. Má činnost u služebny v Pardubicích se dotýkala výlučně překladatelství a zaznamenání osobních údajů, což znamená, že výslechu zatčených osob jsem se zúčastnil jen výlučně. Pro přezkoušení věcných souvislostí jsem nebyl oprávněn služebním postavením, popř. služební hodnost také nepostačovala.

17) ZStL, BArch B 162-15344, s. 1550–1551. Dopis neobsahuje dataci.

Obce Lidice a Ležáky, kde se tyto hrůznosti uskutečnily, popř. jejich souvislosti, znám jen podle jména! Tyto vesnice jsem neznal a také jsem tam nikdy nebyl. To je pro mě, tak jako vše ostatní, o čem zde ujišťuji, závazné. Ani před zavražděním Heydricha ani po něm! Hodně jsem o tom přemýšlel, jak bylo možné, že jsem byl vzat do souvislosti s těmito událostmi, a to si mohu jen tak vysvětlit, že nějací Vámi zatčení příslušníci mé služebny, aby si ulehčili svůj osud, bezmyšlenkovitě jmenovali mé jméno v této souvislosti v podobě: ‚Ten není zatčený, takže tomu také nemohu uškodit.‘ nebo tak podobně, já nevím!

Kvůli své příslušnosti ke gestapu jsem byl opakovaně vyslýchán komisí pro válečné zločince v Dachau, ve Wiesbadenu a v Linci, odkud jsem byl v roce 1952 propuštěn. O tom musíte mít přeci protokoly, a když byste si tyto ověřili, nesmělo by nikdy být mé jméno spojováno s těmi hrůznými událostmi.

Je absurdní spojovat mé jméno s největšími šílenými bohy jako Böhme nebo Geschke. Linsel a Kröger byli uzavření říšsko-němečtí úředníci gestapa, kteří se obklopovali štábem českých důvěrníků a od nich získávali své informace. Plnocenní jsme my ‚volksdeutsche‘ nikdy těmito lidem nebyli, ale to byl osobní osud, a proto jsme museli těžce zaplatit tím, že jsme ztratili náš pěkný domov, který má rodina a také já stále oplakáváme a stýskáme si po něm.

Mohlo by Vás také zajímat, jak jsem vůbec přišel ke gestapu. Byl jsem povolán k námořnictvu, jelikož jsem u československé armády odsloužil jen jeden rok u 6. jízdního pluku v Brně. Na základě mých jazykových znalostí jsem byl povolán k operační jednotce 4 v Pardubicích jako tlumočník.

Co byste dělali na mém místě?

A proto jsem válečným zločincem?

Mohu jen velmi doufat, že si ještě jednou řádně prověříte moji osobu a moji činnost u gestapa a dospějete k docela jinému závěru. Považujete-li moji osobu za tak důležitou a dáte-li mi možnost, jsem připraven k Vám přijet. Snad Vám budu moci zprostředkovat o sobě jiný obrázek.“

Josef Kuchler

V roce 1965 byl vyslechnut **Gustav Mikisek (*7. 7. 1904)**, nechvalně proslulý řidič gestapa a pohůnek při popravách v době heydrichiády.¹⁸⁾ Pocházel z Moravské Třebové a nastoupil ke gestapu v roce 1941 z pozice člena závodní stráže v Semtině. Další dva roky byl členem gestapa a od roku 1943 až téměř do kapitulace byl přiřazen k Einsatzkomandu D v oblasti

18) ZStL, BArch B 162-4810, 1482–1487.

Taganrogu ke zvláštnímu komandu 10 a, kde byl údajně pouze řidičem, ale to jej nezabavovalo odpovědnosti za spoluúčast na vraždách bezmála jednoho statisíce lidí, které měla tato jednotka na svědomí. Jeho výpověď je zkrácena:

„U služebny v Pardubicích jsem byl bez výjimky nasazen jako řidič a prováděl služební cesty dle pokynů vedení služebny. Má práce spočívala v podstatě v tom, že jsem společně s úředníkem měl přivážet vězně z vězení nebo do vězení nebo jsem s úředníky vyjížděl ven k výsledku. Při výsledku jsem ale nesměl nikdy být. Při těchto jízdách se během mé služby v Pardubicích nic zvláštního nestalo.

Když odhlédnu od akce v osadě Ležáky, mohu si z celé doby v Pardubicích vzpomenout na dvě významnější události. Jednou při výsledku komisařem Schulzem vyskočil z okna jeden vězeň, spadl na osobní automobil a zemřel.¹⁹⁾ Jak k tomu v jednotlivostech došlo, jsem se nedozvěděl. Podruhé došlo ve městě k přestřelce s jedním agentem z Anglie, který byl poznán a pronásledován. Aby unikl zatčení, raději se tento agent sám zastřelil.²⁰⁾

Vzpomínám si, že bylo vyhlášeno stanné právo, a to po atentátu na Heydricha. Ve vesnici Ležáky mělo být v mlýně místo setkávání agentů. Odtud měl být připraven a proveden atentát na Heydricha.

Když začalo stanné právo v Pardubicích, konaly se tam třikrát večer kolem sedmé hodiny popravy zastřelením. Mezi zastřelenými se nacházeli lidé z Ležáků a také další osoby, které byly zatčeny v době stanného práva, protože kupříkladu poplivaly Heydrichův obraz.²¹⁾ Když byl někdo takový zatčen, byl vyslechnut a o jeho zatčení byla do Prahy zaslána dálnopisem zpráva. Z Prahy pak přišla opět dálnopisná zpráva, kdo všechno má být zastřelen. Tyto osoby byly poté také večer zastřeleny. To vše se odehrálo v zásadě v jeden den nebo během 24 hodin. Z těchto zatčených nebyl nikdo převezen do Prahy, všichni zůstali až do zastřelení v Pardubicích.

Z obyvatel osady Ležáky byli napřed, dříve než bylo něco podniknuto proti celé osadě, zatčeni a vyslechnuti vůdci. Vůdci mám na mysli starostu, mlynáře a ještě několik osobností. Myslím, že akce proti osadě Ležáky následovala několik dnů po zatčení osob z této osady. Domnívám se to proto,

19) Jednalo o smrt Františka Hladěny 20. června 1942.

20) 20. června 1942 v podvečer se po marném útoku pardubickými ulicemi zastřelil velitel Silveru A Alfréd Bartoš.

21) Hromadných poprav se v Pardubicích konalo celkem 19 s počtem 194 obětí, z toho 43 žen. Posledních 15 lidí bylo zastřeleno až 9. července 1942, tedy celý týden po skončení stanného práva. G. Mikisek odváděl oběti k popravčím kůlům, ale také mrtvým odebíral cennosti, včetně zlatého chrupu.

protože velitel služebny by něco takové nemohl nařídít jen sám o sobě, nýbrž se musel spojit s Prahou. Nemohu ale říci nic o tom, odkud a jaké příkazy přišly z Prahy. Nepamatuji si dnes na den ani hodinu začátku akce. Víím jen, že až na několik málo mužů byla připravena celá služebna. Nemohu si ani s nejlepším vůlí vzpomenout, jestli jsem sám byl venku nebo zůstal v Pardubicích. Je možné, že jsem byl také v Ležákách.

Četl jsem zprávu v novinách „die Tat“ o zničení osady Ležáky. Také tato zpráva ve mně nevyvolává žádné vzpomínky. Některé jednotlivosti uvedené v této zprávě určitě nejsou správně. Například nesedí, že jsem popel zastřelených a potom spálených lidí z Ležáků házel do řeky. Popel byl námi vícekrát vyzvednut z krematoria v kufrech a převezen do naší služebny, kde nějakou dobu stály. Na rozkaz Clagese jsme já a ještě několik dalších tento popel zahrabali v lese.

Jestli si dnes ještě vybavuji nějaké podrobnosti o této akci, tak to určitě není důkaz toho, že jsem přitom skutečně byl. Stejně tak dobře jsem se mohl různé věci dozvědět od zaměstnanců služebny nebo ze zpráv v tisku. Tak například víím, že v Ležákách byli nasazeni také příslušníci ostatních služeben gestapa, stejně jako ochranné policie a příslušníci SS. Víím také, že děti a mladiství byli odděleni od dospělých. Odjeli v omnibusech, kam však nevím. Toto jsem sám sledoval na střelnici u Pardubic, kam byli obyvatelé z Ležáků převezeni. Toho večera jsem tam také přijel, protože jsem musel přivést společně s exekutivními úředníky tři nebo čtyři osoby z pardubické věznice, které také měly být zastřeleny. Myslím, že se přitom jednalo o několik dříve zatčených osob z Ležáků, které jsem již jmenoval.

V tento večer jsem byl také přítomen popravám. Vedle velitele služebny byli na střelnici také téměř všichni příslušníci služebny, když musely být osoby určené k zastřelení vyvedeny ze sklepa na střelnici úředníky gestapa a dále přivedeny k asi padesát metrů vzdálenému popravišti. Popravy byly provedeny komandem ochranné policie pod vedením jednoho důstojníka. Jak si vzpomínám, střílelo vždy dvacet policistů na tři osoby. Důstojník ochranné policie přečetl jedinkrát rozsudek dle stanného práva, když byly první tři osoby postaveny ke kůlům. Jednotka, která tvořila exekuční komando ochranné policie, měla své sídlo v Pardubicích. Mělo se jednat o nějaký prapor. Neznám ani označení jednotky ani jména příslušníků.

V ten večer, kdy jsem byl přítomen popravám, bylo zastřeleno asi 20 osob. Podle mého odhadu bylo v dotazované době zastřeleno v Pardubicích asi 45 osob.

S určitostí víím, že v této době nezasedal v Pardubicích žádný stanný soud. Víím také, že nenásledovala žádná předvedení před soud na jiném

místě, třeba v Praze. K tomu by navíc nevystačoval čas mezi zatčením a zastřelením.

Místní název Famecko mi nic neříká.²²⁾ Neumím si představit, že by ve stejnou dobu jako Ležáky byla naší služebnou prohledána a zničena ještě další vesnice. O tom bych se musel bezpodmínečně něco dozvědět.

Velitel služebny v Pardubicích byl během celé doby KK Clages. Jeho zástupcem byl KOS Lehne, další KOS byli Schulze a Kröger. Banach, Linsel a Escherlohr byli taktéž úředníci v exekutivní službě, ale s nižšími služebními hodnostmi.

Překladateli byli Hanauske a Prauss. Řidiči byli kromě mě Keller, Schatzelmayer, Schmecktal a Schulz. Všichni ostatní na skupinovém snímku byli zaměstnanci nebo čekatelé. Z nich byli Krebs a Kuchler nasazeni jako dál-nopisci. Kromě nich se nacházelo na služebně ještě několik zaměstnankyň.

Žádnou z výše jmenovaných osob jsem už po válce nikdy nepotkal, takže nevím nic o jejich současném setrvávání. Neznám ani žádná další jména příslušníků ostatních německých služeben v Pardubicích.

Zatýkání Židů následovalo v Pardubicích, jak se domnívám tak v celém protektorátu tomu bylo v jeden den (sic!). Myslím, že to bylo v létě nebo na podzim 1942. Židé z Pardubic se museli shromáždit ve škole. Nevím, jestli přitom také byli Židé z okolí Pardubic. Jednalo se každopádně o několik set osob. Organizace tohoto shromáždění byla věcí pardubického gestapa. Vedoucí židovské náboženské obce v Pardubicích jednal před tím často s Clagesem. Já sám jsem byl jako řidič nasazen k převezení nepohyblivých Židů do školy. Tenkrát se říkalo, že všichni Židé byli převezeni do tábora v Terezíně. Byli transportováni vlakem. Za to ale neodpovídala naše služebna. K tomu všemu bych chtěl ještě říci, že během mé celé služby v Pardubicích jsem žádnému jinému člověku nezkřivil ani vlasek.“²³⁾

Gerhard Schmeckthal (* 27. 4. 1913) navštěvoval základní školu v Ibsdorfu. Od patnácti let se učil strojním zámečníkem. Do roku 1933 pracoval v zemědělství a jako zámečnický učeň, načež absolvoval zkoušky odborného výcviku pro řízení motorových vozidel. Do března 1936 pracoval jako soukromý řidič, pak byl řidičem policejního prezidenta ve stejném městě a do začátku války řidičem policejního prezidenta v Lehnici. Následně byl převelen k venkovní službě gestapa ve Zhořelci, Hirschbergu a Trutnově,

22) Otázka vyšetřovatelů na zničenou obec Famecko se objevuje v desítkách protokolů. Nepodařilo se dohledat, kdy a v jaké souvislosti se objevil tento prokazatelně neexistující název.

23) ZStL, BArch B 162-4810, s. 1482–1486.

načež se dostal do Pardubic. Do května 1941 byl členem pardubického gestapa, ale s německou ofenzívou Barbarossa byl zařazen jako řidič u AOK 6 (Armeekorpskommando) a došel až do Charkova, kde se kvůli onemocnění dostal do lazaretu. Poté byl přeložen do Prahy a tam zůstal do května 1942. Následně přišel do Pardubic, kde měl stále ještě zařízený byt a do srpna 1942 se ambulantně léčil. Přijat do služby byl opět ke gestapu, u kterého pracoval do května 1945, kdy byl zajat u Písku americkou armádou. Američané předali Schmeckthala Rusům, ale než odjel transport do Ruska, podařilo se mu ve skupině dalších vězňů uprchnout. Jen kousek od rakouské hranice je zadržela česká pohraniční stráž a převezla napřed do Jihlavy, později do Pardubic. Lidový soud Schmeckthala odsoudil k 20 letům nucených prací, ale 17. prosince 1955 byl v rámci generální amnestie propuštěn do SRN. Od roku 1956 začal opět pracovat u krajské policie v Lemgo. Vyslechnut byl v roce 1967.

„Dobře si vzpomínám na následující bývalé příslušníky služebny v Pardubicích: Velitel služebny byl kriminální komisař Gerhard Clages. Pocházel, jak si vzpomínám, ze západního Německa. Jestli si dobře pamatuji, odešel v roce 1942 do Maďarska. Je ale také možné, že byl do Maďarska přesunut v pozdější době. V Pardubicích jsme dostali zprávu, že byl Clages při jedné akci zastřelen. Jeho nástupce byl napřed vrchní sekretář Walter Lehne.²⁴⁾ O jeho původu ani současném místě pobytu nic nevím. Lehne byl nahrazen komisařem Hansem (sic!) Fritschem, který vedl služebnu do konce. Myslím, že Fritsche přišel z Prahy. Dalšími příslušníky naší služebny byli bratři Aschenbrennerové, asistent Banach, Mieth, Schulze, Hanauske a Weiss.

Poté co mi byla oznámena některá jména, si vzpomínám ještě na Escherlohra, Hübla, Körbera, Krögera, Linsela, Prausse, Krebse, Kuchlera, Kellera, jménem Gottlieba, byl řidičem, Ziaka, taktéž řidič, a Schatzlmaiera. Bližší personálie a místo pobytu jmenovaných mi nejsou známy. Vím jen, že bratři Aschenbrennerové, Hanauske, Scholz, Keller, Körber a Weiss jsou mrtví. Jeden z Aschenbrennerů byl zastřelen, Keller taktéž, Körber byl ubit. Hanauske byl před lidovým soudem odsouzen a popraven, to vím s jistotou.

Ze zaměstnankyň naší služebny je mi jmenovitě známa jen Irma Kautzová. Její personálie a místo pobytu mi nejsou známy. Měli jsme u nás ještě dva Čechy jako řidiče, jejich jména mi také vypadla. Když mi bylo sděleno jméno Mikisek, tak je to docela jistě možné, že byl řidičem, ale s jistotou to konstatovat nemohu.

24) Walter Lehne zemřel v Československu 2. prosince 1950 na následky tuberkulózy.

Vyšetřovatel: *Je Vám známo, že po atentátu na Heydricha byla u Vaší služebny zřízena vyšetřovací komise, jejímž velitele byl Gerhard Clages?*

To mi není známo. Když mi bylo sděleno, že také Lehne, Kröger, Banach a Kurze měli patřit k této komisi, která byla utvořena pro objasnění atentátu, tak k tomu nemohu dát žádné informace. Ne, velitele SD v Pardubicích jsem neznal. Skutečně nevím, že se jmenoval Kurz. Když mi je ještě řečeno, že k vedoucí úřadovně gestapa patřil vládní rada Berger a komisař Leimer, tak mohu jen říci, že tyto osoby neznám. Nemohu si na tyto osoby vzpomenout.

Wyšetřovatel: *Co víte o akci Ležáky, při jejímž průběhu byly zastřeleny ženy a muži, a děti byly odvezeny do Chelmná?*

O této akci jsem již slyšel. Důvod zastřelení obyvatel, mužských obyvatel, měl být kvůli tam ukryté černé vysílače a napomáhání padákovým agentům. Že byly zastřeleny i ženy mi není známo. Toto všechno jsem věděl jenom z doslechu. Nemohu říci, jestli to odpovídá skutečnosti. Už na začátku výslechu jsem řekl, že jsem byl v květnu 1942 v lazaretu v Praze, a následně v ambulantním ošetřování v Pardubicích. Nemohl jsem se tedy účastnit žádné akce. Bylo mi také známo, že v Ležákách byli nasazeni policisté, ale nemohu podat žádné bližší údaje o této policejní jednotce. Při nejlepším vůli nemohu o akci v Ležákách podat žádné bližší informace. Byly mi předloženy údaje svědka Mikiska. Ano, skutečně byl jedním z českých řidičů, na jehož jméno jsem si nemohl vzpomenout. Myslím, že jeho údaje odpovídají, ale nemohu k tomu skutečně nic říci.

Bylo mi známo, že v Pardubicích v takzvaném Zámečku jsou vykonávány rozsudky smrti zastřelením dle stanného soudu, a to příslušníky policie. O počtu zastřelených osob nemohu podat žádné údaje. Důvody, proč byli lidé zastřeleni, mi nejsou známy, mám to ve spojení pouze s atentátem na Heydricha. O počtu exekucí nemohu podat bližší informace, ani která policejní jednotka sestavila popravčí četu.

Z příslušníků policie jsem žádného neznal. Nevzpomínám si také na policejní důstojníky, které jsem u nás na služebně viděl. Že byla v Pardubicích služebna SD, jsem věděl. Nemohu ale říci, kde se tato služebna nacházela, kdo byl vedoucím a kolik osob patřilo k této služebně. Místního velitele v Pardubicích jsem osobně nepoznal. Jestli měl něco dočinění s akcí v Ležákách, nemohu potvrdit. SS-Obersturmbannführer Julius Stumpf je mi neznámý, ačkoliv mi jméno Stumpf přijde nějak povědomé.

Další údaje o akcích jakéhokoliv druhu nemohu učinit. V Pardubicích jsem vykonával službu pouze jako řidič, tzn. vozil jsem úředníky do ostatních služeben, také k zatýkání, také zadržené jsem převážel ze služebny do věznice, odtud do naší služebny. Jako nejstarší řidič jsem se staral hlavně o náš vozový park, měsíční vyúčtování, opravy atd., zatímco mladší, myslím tím délkou praxe, byli více přidělováni k jízdám než já. Měli jsme šest osobních automobilů (Opel, Škoda, Mercedes), nákladáky jsme neměli. Fotografie nebo další podklady už nevlastním, ty mi všechny sebrali Češi, když mě zatkli.

Výslechu jsem ve všech bodech rozuměl a chci ještě jednou zdůraznit, že vše, co jsem zde uvedl, odpovídá pravdě. Kdybych se nějaké akce účastnil, tak by mě jistě Češi odsoudili k trestu smrti.²⁵⁾

Mezi vyslychanými byl také bývalý velitel pardubické služebny SD **Walter Kurz (* 30. 8. 1912)**, kterého vyšetřovatelé vytěžili 11. července 1969 v Hechingenu. Kurz se vyučil čalouníkem a měl převzít obchod svého otce. V roce 1933 vstoupil do SS a o rok později do Leibstandarte Adolf Hitler. V roce 1938 byla jeho jednotka SD-Oberabschnitt Südost povolána v druhém okupačním sledu do ČSR. Po celou válku, vyjma působení v Hradci Králové a velmi krátkého úseku v Brně, pracoval v Pardubicích. Na začátku války spadaly pod SD Pardubice venkovní úřadovny v Hradci Králové, Jičíně, Kolíně a Německém Brodě. Později se služebna v Pardubicích změnila z hlavní na venkovní úřadovnu a královéhradecká expozitura se stala hlavní krajskou služebnou.

„Oblast úkolů SD v tehdejším protektorátu bych chtěl srovnat s úkoly v Říši. Zvláště však neměla tamní činnost nic společného s nasazením na východě. Úkolem SD bylo denně informovat o smýšlení českého a také německého obyvatelstva s ohledem na aktuální události nebo politickou situaci. Chtěl bych to srovnat asi s úrovní podobně jako je ústav pro veřejné mínění Gallup-institut.²⁶⁾ Zvláště zdůraznit musím, že jsme neměli na starosti exekutivu.

25) ZStL, BArch B 162-4818, s. 3824–3830.

26) George Gallup byl významný americký vědec v oblasti statistiky, sociologie a veřejného mínění. V roce 1936 se mu podařilo s mimořádnou přesností předpovědět výsledky amerických prezidentských voleb. Jeho metody zjišťování veřejného mínění získaly mezinárodní respekt. Zemřel v roce 1984 ve Švýcarsku. Přirovnání obou institucí na stejnou úroveň ústy W. Kurze je hrubě zkreslující, neboť srovnává renomovanou vědeckou instituci a nacistickou výzvědnou službu.

Neměli jsme na starosti žádné činy nebo jednání. Nejsou mi známy také žádné případy, ve kterých bych musel nezákonná jednání hlásit dalším služebnám. V Pardubicích vůbec neexistovala kartotéka. Tato byla podle mého mínění uložena v Hradci Králové, např. ta, která zahrnovala členy různých národů. Není mi známo, kdo prováděl vyhodnocení této kartotéky nebo další naše práce, která by mohla být základem pro odsouzení při stanném soudu. Je mi známo, že po atentátu na Heydricha byl vyhlášen výjimečný stav a stanné právo. V této době jsem byl zástupce velitele služebny v hlavní úřadovně v Hradci Králové. Pro naši služebnu měl atentátu pouze ten dopad, že jsme informovali o vnímání atentátu. Žádných nasazení, prohlídek nebo zatčení jsem se ani já, ani další příslušníci SD nezúčastnili. Není mi známo, jestli z podnětu atentátu byla hlášena jména z Hradce Králové do Prahy nebo dalších služeben. Mohu jen říci, že mi při mé mimoslužební práci nebyla od důvěrníků v souvislosti se schvalováním atentátu předána žádná jména.

Po celou dobu stanného práva se konaly v Pardubicích v tzv. Zámečku popravy, které vykonávaly jednotky ochranné policie. Já sám jsem neměl k důstojníkům nebo příslušníkům jednotek ochranné policie žádné spojení. Podle mého mínění přijížděli lidé určení k zastřelení v autobusech z Hradce Králové, a sice od tamního gestapa. Zda, kde a kdy stanné soudy vůbec zasedaly, nevím. Slyšel jsem jen, že v Brně zasedal u tamního stanného soudu dr. Ernesty. V našem okrese nevím o žádném příslušníkovi SD, že by byl členem stanného soudu.

O akci proti osadě Ležáky jsem se dozvěděl teprve, když byla uskutečněna. Nemohu proto podat žádné podrobnosti o plánování a provedení, ani o důvodu. Není mi také známo, co se s obyvateli Ležáků konkrétně stalo. Slyším dnes poprvé o tom, že měli být zastřeleni v Pardubicích. Viděl jsem Ležáky jen o nějakou dobu později, kdy byly domy vypáleny. Nyní řečené mohu zdůvodnit tím, že vztah mezi služebnou SD a gestapem v Pardubicích je možné označit za velmi napjatý. Prakticky neexistovala žádná spolupráce a o plánovaných akcích gestapa jsme nebyli nikdy zpraveni.

Je-li mi vyčítáno, že venkovní služebna SD v Pardubicích, popř. já, byla aktivně zapojena do shromažďování a transportu Židů, tak to s určitostí odmítám. Podle mého názoru bylo zadržení Židů a jejich deportace z Pardubic společným úkolem místního gestapa a stranického krajského vedení v Hradci Králové. Nevím, ve které škole byli Židé z okresu shromažďováni. Tvzení, že jsem se měl o organizaci shromažďování a deportace starat já, tedy nemůže odpovídat skutečnosti. Služebna v Pardubicích, ve které byli pro celý okres pouze dva muži, by pro takovou úlohu vůbec nebyla personálně vhodná.

Ze složky 4 Js 177/68 mi byly předloženy fotografie. Zde zobrazené osoby jsou mi neznámé. Také jméno „kriminální komisař Paul Feustel“ je mi neznámé. Pojem zvláštní komando nebo stíhací komando Chrudim mi nic neříká. Také ve složce zmiňované obce a vylíčené akce mi nejsou známy. Tehdy mi bylo pouze známo, že na východě okresu Chrudim zřídili blokoví vedoucí gestapo k potírání partyzánů. Jednotlivosti o tom ovšem nemohu říci. Mohu však říci, že po celou moji službu jsem se nikdy nepodílel na vražedném jednání, ale kromě výše uvedeného jsem se o tom také více nedozvěděl. (...)“²⁷⁾

Richard Schünemann (* 11. 2. 1892) pocházel z Parchimu. Vyučil se sklářem. V roce 1923 odešel do Hamburku a nastoupil v dubnu 1923 jako policejní strážmistr k pořádkové policii, kde působil až do roku 1938. S ohledem k jeho zkušenostem byl převelen do Berlína-Köpeniku, kde se stal policejním instruktorem. Krátkodobě se účastnil útoku na Polsko v uniformě wehrmachtu, načež se opět vrátil k původní činnosti do Berlína. V roce 1941 přešel do Bohosudova u Teplic, kde absolvoval devítiměsíční policejní kurz. Po ukončení kurzu, asi v srpnu 1941, byl okamžitě povýšen do pozice nadporučíka a přeskocení hodnosti poručíka bylo zdůvodněno jeho několika absolvovanými kurzy a „dobrým“ výsledkem. Kurzy obsahovaly především taktický výcvik, ale také nacionálně-socialistickou ideologii. V září 1941 nastoupil u jednotky ochranné policie v Klatovech, odkud byl převelen do Hradce Králové v lednu nebo únoru 1942. Úkolem jednotky o síle stovky mužů byla cvičná střelba a hlídkování u vojensky významných objektů. Během války byl celkem šestkrát raněn, z toho dvakrát těžce. Po válce zastával policejní funkce až do roku 1952. Bylo proti němu zahájeno kárné řízení pro nadřizování, které však bylo z důvodu nedostatku důkazů zastaveno. Současně proti němu bylo zahájeno trestní stíhání pro falešnou výpověď pod přísahou. Byl odsouzen soudem v Hamburku k šesti měsícům odnětí svobody. Byl suspendován a v roce 1958 penzionován. V době výslechu v roce 1966 měl za sebou dva infarkty.

„O událostech během mé služby jako velitele setniny v Hradci Králové od ledna 1942 do přibližně jara 1943 uvádím následující: Je správně řečeno, že v Pardubicích se konaly po atentátu na Heydricha exekuce. Na přesný čas poprav si už nedokážu vzpomenout. Myslím, že to byly tři popravy, na kterých jsem se jako dozorující důstojník účastnil. Dobu mezi těmito opat-

27) ZStL, BArch B 162-4823, 4670–4674.

řeními už nedokáži říci. Myslím, že se popravy konaly ráno nebo dopoledne. Jako dlouhé období mohu uvést pouze dobu po atentátu do 4–6 týdnů. Místo popravy bylo ve všech případech, u kterých jsem byl přítomen, na způsob střelnice v lesním a křovinatém prostoru v blízkosti ubytovny policejního oddělení v Pardubicích. Ubikace se nacházely v bývalých českých kasárnách. Vedle bylo, jestli se pamatuji dobře, shromaždiště a sportoviště. K lepšímu porozumění mých údajů jsem během výsledku vyhotovil skicu, kterou dávám k dispozici. Skicu jsem nakreslil pouze z paměti. Exekuce mi byly předány formou písemného rozkazu od BdO Praha.

Cestu písemného rozkazu jsem mohl jednoznačně rozpoznat podle příchozího razítka pluku a praporu. Obsah rozkazu zněl následovně: Napřed přišlo značení „Rozkaz BdO“, poté následoval text rozkazu. Podle mé dnešní zkušenosti zněl, že na základě rozsudku stanného soudu v Praze budou osoby odsouzené k smrti zastřeleny exekučním komandem na stanovišti v Pardubicích – jestli byly osoby uvedeny jmenovitě přesně nevím. Pamatuji si, že odpovídající formulace také zněla: příprava a exekuce musí být provedeny na stanovišti v Pardubicích. (...)

Když jsem dotazován, zda byl záložní policejní prapor nasazen v Ležákách, tak k tomu nemohu nic říci. S jistotou mohu udat, že moje setnina z Hradce Králové neměla se zničením vesnice Ležáky nic společného. Pokud mi je předestřeno, že 24. června 1942 bylo v lesíku u policejní ubytovny v Pardubicích zastřeleno 34 osob, musím říci, že o této popravě slyším dnes poprvé. Jestli mi je předestřeno, že střelení proběhlo na stejném místě, na kterém byly vykonány popravy, jež jsem vyličil, a že jsem jako představený ochranné policie v Hradci Králové a představený oddělení v Pardubicích přinejmenším musel o těchto věcech slyšet, tak si stojím za tím, že jsem nebyl přítomen ani u zničení vesnice Ležáky ani u zastřelení 34 obyvatel z Ležáků 24. června 1942 a nikdy jsem o těchto věcech nic neslyšel. Když mi je dále předestřeno, že celý policejní prapor Kolín byl posílen o další jednotku o celkové síle 500 až 600 mužů k zničení vesnice, resp. obklíčení, tak si stojím zatím, že moje setnina se těchto opatření neúčastnila. O zničení vesnice jsem nic neslyšel. Vyšetřujícím úředníkem mi bylo oznámeno, že mé vývody znějí nedůvěryhodně, neboť je krajně nepravděpodobné, že cizí jednotky byly povolány k posílení záložního policejního praporu Kolín a jen příslušníci praporu 1. setniny byli tohoto nasazení z nevysvětlitelných důvodů ušetřeni.

Vyšetřovatel: (...) Bývalý velitel policejní setniny v Kolíně, která patřila k Vašemu praporu, svého času kapitán ochranné policie Helfen, uvedl na

straně 19 a 20 svého kriminálněpolicejního výslechu z 25. června 1965 následující: „Popravy se konaly v blízkosti kasáren asi 150 až 200 metrů stranou. Byla to plocha, na které se nacházela křovi a roští (písečná půda). Samotné popravy se konaly v muldě. V den, kdy jsem tam byl, to bylo přibližně 10 osob. Mohlo jich být i více. Mezi nimi také žena ve vysokém stupni těhotenství. Rozsudek byl přečten v němčině. Podle mého mínění nebyl podkladem pro zastřelení žádný právoplatný soudní rozsudek, jelikož postižení byli uvězněni jen krátce.“

Na straně 21 svého výslechu říká Helfen: „Exekuční komando bylo vedeno nadporučíkem Schünemannem. Dával povel k popravě. Velitel Gottspennig stál také s velitelem gestapa Feustelem na kraji pískové jámy. Kolem něho, resp. za ním stáli příslušníci SS v uniformě, a jestli si dobře vzpomínám rovněž několik osob policejní setniny. Skupinu přihlížejících tvořilo asi 15 až 20 osob. Každopádně dával nadporučík Schünemann tzv. rány z milosti.“ Co uvedete na očistění takového obvinění?

Vylíčení místa exekuce přesně odpovídá mnou popsáním údajům. Také způsob, jak byly oběti zastřeleny, vylíčil Helfen správně. Podle mě však nebylo v tento konkrétní den zastřeleno 10 osob, ale muselo jich být méně. Každopádně si na přesný počet nevzpomínám. Jestli byla mezi oběťmi také žena ve vysokém stupni těhotenství, to nemohu říci. Každopádně jsem žádnou neviděl. Je správně, že jsem vedl exekuční komando. Rozkaz k popravě jsem také jednou vydal. Jinak je ale vydával poddůstojník. Je správně, že na místě byl kapitán Gottspennig. Velitele gestapa Feustela jsem neviděl. Je možné, že ti dva muži stáli u sebe. Stejně tak je správně, že skupina přihlížejících měla deset osob, to jsem však již uvedl. Také nevím, jestli byly rány z milosti vůbec nutné.

Vyšetřovatel: Je Vám známa směrnice bývalého německého wehrmachtu a policie, podle které nesmí být popraveny těhotné ženy?

Takovou směrnicí neznám. Ani nevím, jestli taková existuje. Ještě bych chtěl dodat, že rozkaz BdO byl pro mne závazný v každém jednotlivém případě. Nenamáhal jsem se přemýšlet o oprávněnosti poprav a oprávněnosti rozsudků stanného soudu, jelikož pro mne zjevně platil jasný rozkaz. Nikdy jsem se také nedozvěděl, že by rozsudky stanného soudu nebyly vyneseny řádně.²⁸⁾

28) ZStL, BArch B 162-4814, s. 2827–2847.

Friedrich Wilhelm Franke (*19. 1. 1890) byl vyslechnut 27. září 1965.²⁹⁾ Po absolvování základní školní docházky v Kleinendorfu v okrese Lübbecke pracoval jako zemědělský nádeník. U wehrmachtu navštěvoval armádní odbornou školu pro správu a hospodářství; soukromě i obchodní akademii. V roce 1923 opustil armádu v hodnosti wachtmeistera. Na konci roku 1924 nastoupil u četnictva. Na konci roku 1939 byl jmenován okresním poručíkem, ale to byl již od konce srpna 1939 velitelem německého četnictva v Pardubicích. V této pozici setrval až do 9. května 1945, kdy se u Písku dostal do amerického zajetí, odkud byl po čtyřech týdnech předán Sovětům. V říjnu 1947 byl propuštěn.

Jeho kariéra velitele německého četnictva v Pardubicích začala 1. září 1939:

„Na atentát na Heydricha si vzpomínám. Přesnou dobu si však již nepamatuji. Když mi je sděleno, že útok na Heydricha byl vykonán 27. května 1942. Jednotka četnictva byla uvedena do stavu pohotovosti. Všichni příslušníci jednotky museli být na služebně k dispozici, také přes noc. Mohli jsme jen ve výjimečných případech krátkodobě navštívit naše byty. Již si nepamatuji, kdo vydal tento rozkaz, jestli oberlandrádt nebo velitel četnictva nebo přímo velitel pořádkové policie. Po atentátu jsem byl povolán do Josefova. Kdo mě povolal, již nevím. Josefov leží v oberlandrátu Hradec Králové. Měl jsem za úkol se třemi nebo čtyřmi příslušníky mé služebny policejně radit skupině wehrmachtu při provádění prohlédávání. Pátrali jsme, pokud vím, po atentátnících a po osobách, které vlastnily zbraně. Jestli přitom probíhalo pátrání také po osobách, které se nemohly prokázat nebo nebyly policejně hlášeny, po nahromaděném zboží a cizích vysílačkách, to si již nepamatuji. Neúčastnil jsem se žádných prohlídek. Jednotka, které jsem radil, patřila k wehrmachtu. Na velikost jednotky, jestli setniny nebo praporu si nemohu dnes již vzpomenout. Měl jsem co dočinění jen s nadporučíkem nebo poručíkem a jejich pobočníky. Na jména obou mužů si již nemohu vzpomenout. Muži, které jsem přivezl k jednotkám wehrmachtu, byli nasazeni společně s vojskem při pátráních. Na jejich jména si již nevzpomenu. Jako výsledek těchto pátracích akcí byla nadporučíku a poručíkům nebo jejich asistentům předvedena řada osob. Tyto osoby byly námi vyslechnuty a pak poslány domů. Jednalo se o osoby, které měly doma oprávnění na lovecké zbraně nebo staré ‚památeční‘ zbraně. Jestli si vzpomínám, byla u jedné osoby nalezena stříelná zbraň, kterou měla

29) ZStL, BArch B 162-4813, s. 2326–2333.

neoprávněně. Tato osoba byla předána gestapu. Možná to bylo v Hradci Králové. Jinak nedošlo podle mé paměti k zvláštním událostem. Mé nasazení u wehrmachtu jako poradce mohlo trvat přibližně 14 dnů. Po 23 letech nemohu uvést tato data závazně.

Odtud jsem opět přijel do Pardubic. Od příslušníků mé jednotky v Pardubicích jsem se nic nedozvěděl o tom, že by měli být jednotlivě nebo v celé formaci někde nasazeni. Kdyby byla jednotka nasazena, tak by mi to určitě řekli. Jestli již byl v té době odvolán stav pohotovosti, nemohu více říci.

Když jsem se vrátil z Josefova, dozvěděl jsem se od přátel, že na pozemku Zámečku v kasárnách byli zastřeleni čeští občané. To jsem se také dozvěděl z novin „der Neue Tag“. Z vlastní zkušenosti o těchto popravách na pozemku policejních kasáren nic nevím; žádné exekuci jsem nepřihlížel ani jsem se jí neúčastnil jako velitel nebo střelec. Která policejní jednotka popravu provedla, nevím. Vím jen, že to byla jednotka ochranné policie. V bývalém Zámečku (policejních kasárnách) bylo dočasně družstvo nebo jednotka ochranné policie. Osobně jsem s touto jednotkou nepřišel do kontaktu a služebně nevznikly žádné kontakty. Snad jen naše služební vozy jsme tankovali u ochranné policie. To ale probíhalo bez nutnosti nějakého jednání. (...)

Okres Chrudim patřil do mé služební oblasti. V Chrudimi byla zřízena stanice četnictva. Kdy tomu tak bylo, nemohu ani přibližně říci. Jména Ležáky a Famecko dnes slyším poprvé. Ještě nikdy jsem neslyšel, že by Ležáky byly srovnány se zemí, ženy a muži této obce byli postřeleni a 300 osob Famecka bylo také zastřeleno. O těchto případech dnes slyším poprvé a ani mimoděk jsem o nich před tím neslyšel. Mohu závazně prohlásit, že ani já a ani příslušníci mé četnické jednotky se těchto opatření neúčastnili.

Vyšetřovatel: Pane Franke, byla Vám přečtena strana 58 a 59 závěrečné zprávy ZSTL o zastřelení obyvatel vesnice Ležáky u Louky a Famecko. Prosim zaujměte k tomu stanovisko. Co víte o těchto událostech?

O tom nevím opravdu nic. Neúčastnil jsem se těchto akcí a ani v rozhovorech jsem se o tom nic nedozvěděl. Nemám žádné vysvětlení proto, že jsem se o početných popravách v oblasti Pardubic nic nedozvěděl. Mohu ujistit, že nemám žádný popud v tomto řízení krýt třetí osoby. Kdybych měl o těchto věcech povědomí, tak bych jako bývalý policejní důstojník údaje podal. Nemohu pochopit, jak to že jsem se o tom nic nedozvěděl.

Naše četnická stanice byla v oberlandrátu v přízemí. Ve 2. patře byla kriminální policie a ve 3. patře jednotka tajné policie. Služební kontakt s gestapem jsem měl pouze v té formě, že při zpracování případů jednotlivých

osob jsem se informoval, jestli je proti osobám něco k dispozici. Jinak neexistovalo žádné spojení; včetně toho, že jsme neprováděli žádné společné akce.

Na následující příslušníky gestapa v Pardubicích si vzpomínám: KK Klares (sic!), jeho nástupce byl KK Frings (sic!), Lehne, Körber, Schulz, Aschenbrenner, Hanauschke (sic!) a Linsel. Jejich bližší personálie a možný pobyt již neznám. Je ještě více příslušníků této služebny; jejich jména mi však vypadla. S kriminální policií v Pardubicích jsme však měli mnohem více co dočinění. Vzpomínám si na velitele Kripo Bockmanna, jeho zástupcem byl Pantle z jižního Německa a Rödning a Kühn. To byli jediní zaměstnanci kripa v Pardubicích. Jejich bližší personálie a jejich dnešní místo pobytu jsou mi neznámé. Služebna SD byla umístěna ve městě. Na jména příslušníků této služebny si více nemohu vzpomenout.

Vyšetřovatel: Když byli obyvatelé Ležáků, jak Vám zde bylo přečteno, přivezeni do Pardubic a čtyři dny zde byli vyslýcháni, kde mohly být tyto osoby drženy?

To nevím. Neumím si představit, že by tyto osoby byly ubytovány ve služebních prostorech gestapa. Třikrát jsem osobně viděl, jak se zatčení zřítili z okna služebny gestapa. Všichni tři Češi byli mrtví. Jeden byl lesník, druhý vlastník hotelu Veselka, prý odbojář. O tom třetím nic nevím. Další podrobnosti o gestapu v Pardubicích mi nejsou známy.

V Pardubicích bylo také vězení soudu. Stávalo se, že na žádost soudních úřadů byli zadrženi ve vyšetřovací vazbě nebo odsouzení příslušníky četnictva mě jednotky převezeni do trestnice v Praze na Pankráci. Tímto se jedná čistě o převoz zadržených. O takový transport se mohlo jednat také v případě výsledku zmiňovaného Adlera.

O zničení vesnice Lidice a zastřelení mužských obyvatel tohoto místa jsem se dozvěděl z tisku. Možná i z rozhovoru. Jelikož jsem se toho neúčastnil, nemohu učinit bližší údaje.

Vyšetřovatel: Pane Franke, o akci v Lidicích jste se dozvěděl z tisku. O akci proti obyvatelům z Ležáků a Famecko jste údajně v novinách „der Neue Tag“ nic nečetl. Tato akce ale byla stejně jako akce Lidice v těchto novinách zmíněna. Jak si vysvětlujete, že o těchto událostech jste ve Vašem služebním obvodu nic nečetl?

Noviny „der Neue Tag“ jsem neodebíral. Jen příležitostně jsem si koupil nějaká vydání. (...)“

Kurt Adler (*3. 10. 1894) se narodil v Matzdorfu v Horním Slezsku. V létě 1921 vstoupil k ochranné policii v Remscheidu a 15. září 1939 byl přidělen k četnictvu do Pardubic, kde do 31. října 1940 zajišťoval technickou kontrolu a povolení pro nákladní automobily a přiděl pohonných hmot pro Němce a Čechy v celém oberlandrátu Pardubice. Od 1. listopadu začal strážní službu v terénu. 8. května 1945 uprchl a dostal se převlečen jako civilista do tábora u Písku, odkud byl po dvou týdnech přesunut do Lince. V červnu 1945 opět nastoupil k policii v původním Remscheidu. V létě 1946 byl suspendován, neboť se ukázalo, že Adler byl od roku 1938 členem NSDAP.

„(...) Jako četnictvo jsme byli podřízeni oberlandrátu. Rozkazy jsme dostávali přes velitele přímo z oberlandrátu.³⁰⁾ V té době byl velitelem kapitán Wilhelm Franke. (...) Vykonával jsem vyšetřovací činnost a výslechy „malé kriminality“. Byli jsme zde více pro ochranu oberlandrátu. Také potírání černého trhu spadalo do naší činnosti. Jakmile nějaký spis jakýmkoliv způsobem dostal „politickou nálepkou“, museli jsme jej předat gestapu. Také například anonymní udání českého obyvatelstva.

Stanice četnictva byla v Pardubicích ve služební budově oberlandrátu. Ve stejném domě bylo stacionováno také gestapo. Byli jsme v přízemí, zatímco gestapo ve 2. nebo 3. patře. Příslušníky služebny gestapa jsem neměl žádný kontakt. Proto také nemohu uvést žádná jména bývalých příslušníků gestapa. Byl jsem jen jednou nebo dvakrát ve služebních prostorách gestapa.

Kriminální policie byla také podřízena úřadu oberlandrátu. S ní jsme spolupracovali častěji. Byla vedena kriminálním vrchním sekretářem. I přes intenzivní snahu si vzpomenout na jména nemohu jmenovat žádného příslušníka služebny. Prosím o vzetí v potaz, jak daleko nazpět leží tyto události.

V Pardubicích bylo také české četnictvo. S ním a českým obyvatelstvem jsem měl dobrý kontakt. V protikladu k tomu jsme neměli žádný kontakt s ochrannou policií stacionovanou v Pardubicích. Neznám žádná jména příslušníků ochranné policie, včetně důstojníků. Jediným bodem našeho kontaktu byl následující: jednotka četnictva v Pardubicích disponovala třemi nebo čtyřmi služebními osobními vozy. Tyto byly tankovány u ochranné policie. Čerpadlářem byl blondatý Čech. Ani na jeho jméno si nemohu vzpomenout.

Také na atentát na Heydricha si dobře vzpomínám. Služebně jsem se o tom nic nedozvěděl. Jen se o tom hovořilo v kruhu přátel. Pardubické

30) ZStL, BArch B 162-4813, s. 2307–2312.

četnictvo nebylo nasazeno při pátrání, to bych ještě dnes věděl. Vzpomínám si, že bylo nasazeno jeden den při pouličních kontrolách, když bylo pátráno po generálu Giraudovi.

Vím však, že jednotky ochranné policie vykonaly v našem služebním okrsku prohlídky. Naše jednotka se o tom dopředu nedozvěděla. To jsme zjistili teprve při kontrolních jízdách. Vím, že při tom byla také jednotka z Halle, neboť jsem se zeptal jednoho policisty. Bližší informace jsem se nedozvěděl. Ačkoliv jsem měl s českým obyvatelstvem dobrý kontakt, nikdo mi o této akci nic nevyprávěl. Musím v této souvislosti zmínit, že Češi byli velmi nedůvěřiví; měli strach z vlastních lidí, neboť mnoho jich pracovalo pro SD. Jen tak si mohu vysvětlit, že mi nikdo nic neřekl o přechínech gestapa.

Nevím, jestli policejní jednotky v oblasti Pardubic něco našly při prohledávání nebo jestli následovala zatčení. Mohu jen závazně prohlásit, že po atentátu na Heydricha jsem nemusel zatýkat žádné Čechy. Jestli to platí také pro další příslušníky četnictva Pardubice, nemohu říci. O tom může dát zprávu velitel služebny. Nikdy jsem nebyl příslušníky gestapa nebo SD dotazován na Čechy.

Jednou jsem dostal příkaz převést jednoho Čecha do věznice na Pankráci. Kdo to byl, to si nepamatuji. Myslím, že k tomu dal příkaz velitel služebny. Kdo si vězně převzal, to si již nepamatuji. (...) V četnické stanici jsme neměli žádné cely. Jestli si dobře vzpomínám, mělo gestapo na oberlandrátu jednu nebo dvě místnosti jako cely.

Obec Chrudim, bylo to město, patřilo k našemu služebnímu okrsku. V Chrudimi byla také četnická stanice naší služebny. Velitelem byl poručík četnictva Speer. Pocházel z Vratislavi. Další personálie a jeho pobyt neznám. Vzpomínám si ještě na Balschkeho, který tam sloužil. Byl sudetský Němec a pomocný policista. Další jména neznám.

Místní název Ležáky jsem ještě neslyšel. Nevzpomínám si na jméno této vesnice v naší služební oblasti. Také jméno Famecko mi nic neříká. To samé platí pro název Louka. Při vyšetřování jsem se sice pohyboval okolo, nevzpomínám si však, že bych kdy byl v Ležákách, Famecku nebo Louce. Kdybych do těchto obcí dnes přišel, potom bych si mohl vzpomenout. Nemám žádný důvod krýt v tomto procesu třetí osoby. Kdybych něco věděl o zločinech, tak bych to nyní udal.

Byly mi přečteny strany 58 a 59 závěrečné zprávy ZStdLJV (Ústřední úřadovny) o zastřelení obyvatel vesnic Ležáky, Louka a Famecko. Nemohu se k tomu vyjádřit. O těchto opatřeních jsem skutečně nic nevěděl. Tázán, jestli v místnostech gestapa v Pardubicích mohlo být zadržováno 34 dospělých za účelem výslechu, tak to považuji za možné, neboť gestapo

bylo odděleno a zajištěno mříží. Když někdo chtěl dovnitř, musel zvonit a přišel do předpokojů velitele gestapa. Ani v kruhu přátel se o této akci nemluvalo. (...)

Dotazován na popravy zastřelením, mohu jen udat, že jednou jsem viděl popravu ze vzdálenosti 150–200 metrů. Byl jsem u ochranné policie natankovat automobil. Přitom jsem viděl, že byl zastřelen muž. Byl při tom důstojník, pravděpodobně kapitán ochranné policie, a civilisté. Bližší podrobnosti nemohu udat. Poprava se konala v oblasti policejních kasáren Pardubice nazývané Zámeček. Z doslechu vím, že se tam konalo více poprav. Na jméno informátora si dnes již nevzpomenu. Bylo to všeobecně známo.

(...) O jednotlivých činech, které jsou dnes stíhány jako nacionálně-socialistické násilné trestné činy, jsem se nikdy nic nedozvěděl. O shromažďování a deportaci Židů jsem se nikdy nic nedozvěděl. S akcemi proti Židům jsme neměli nic společného. To byl úkol gestapa.“

Dokončení vyšetřování probíhalo velmi pozvolna. Ještě na podzim roku 1978 se odehrálo setkání dr. Griebela a dr. Klapala ve Frankfurtu nad Mohanem, které vedlo pouze k závěru, že nové důkazy ke spáchaným zločinům než výpovědi svědků a popravčí protokoly nejsou k dispozici. Západoněmečtí vyšetřovatelé poslali 12. ledna 1981 do Československa závěrečnou zprávu, která informovala o zastavení trestního stíhání všech osob vyšetřovaných v rámci velkého případu zločinů po atentátu na R. Heydricha. V několika místech jsou zmiňováni také pachatelé z Pardubic:

„U venkovní úřadovny v Pardubicích většina dřívějších příslušníků služebny zemřela nebo přinejmenším nebyla již vyšetřena.³¹⁾ Do vyšetřování mohli být zahrnuti obvinění Kröger, Kuchler, Escherlohr a Banach. Obviněný Kröger připustil, že se účastnil takzvaných zostřených výslechů. Popírá ale povědomí o opatřeních stanného práva v Praze a tvrdí, že služebně stíhal pouze Čechy, proti kterým vzniklo konkrétní podezření z trestné činnosti. V tomto smyslu vypovídají i ostatní obvinění. Vedoucí služebny, v dané době kriminální komisař Clages, zemřel v roce 1944. Obviněný Fritsch se stal vedoucím služebny až v roce 1944, a je proto jako potenciální účastník na řízeních stanného práva vyloučen. (...)

31) ZStL, BArch B 162-4826, Rozhodnutí o zastavení trestního stíhání ve věci „Strecker und andere“, s. 5357–5412. Obdobně je rozhodnutí obsaženo v samostatné složce „Kröger und andere“; viz Tamtéž, BArch B 162-15344, s. 1561–1615. Blíže Vojtěch KYNCL, *Bez výčitek. Genocida Čechů po atentátu na Reinharda Heydricha*, Praha 2012.

(...) právě tak málo byly dosud nalezeny pokyny, rozkazy nebo jiné dokumenty, ze kterých by vyplývaly náznaky, že obvinění měli povědomí o protiprávnosti tzv. rozsudků stanného soudu, které příkazovaly popravy. Dále také chybí výpovědi o chování jednotlivých obviněných v době činu, ze kterých by mohly být učiněny závěry o jejich znalostech věci a motivech. Poslední platí také pro zde vyšetřované členy gestapa, o výše zmíněných obviněných Pannwitzovi, Fischerovi a Kuchlerovi, stejně jako o devíti dalších do vyšetřování zahrnutých osobách, v jaké míře se zabíraly opatřením proti českému obyvatelstvu, která by mohla být označena za násilné trestné činy.“

Walter Kröger i jeho kolega z pardubického gestapa Franz Banach popřeli svoji účast na vypálení Ležáků. Kröger se proti obviněním ohradil a své jednání ospravedlňoval tím, že byl nasazen jen při pronásledování trestného jednání a v žádném případě nezpůsobil úmyslné a protiprávní úmrtí kteréhokoliv Čecha. Byl to ovšem Walter Kröger a Josef Kuchler, kteří zatklí dvacetičlennou skupinu trafikanta Eduarda Krále z Litomyšle. Z této skupiny byli čtyři lidé (J. Kužel, Ed. Král, A. Králová a J. Syrovátka) 18. září 1942 Lidovým soudním dvorem v Berlíně odsouzeni k trestu smrti. Dalších patnáct osob bylo oběma členy tajné policie „svévolně, neoprávněně a i z tehdejšího právního hlediska protiprávně předáno stannému soudu v Praze (...). (...) Oba příslušníci gestapa, Kröger i Kuchler, věděli nebo vědět museli, že výsledek stanného řízení je rozsudek smrti. Kromě toho je znám pokyn, který byl dán služebnám gestapa o možnosti využití stanného řízení a soudu k odstranění všech nepohodlných osob a potenciálního nepřítele (jak vyplývá z výpovědi kriminálního rady Alberta Hardtkeho). Dále pak Kröger i Kuchler znali nebo znát museli samotnou praxi stanných soudů, které rozhodovaly na dálku (dálnopisem) a jejich jediným výrokem byl trest smrti. Subjektivní stránku věci a jmenovitě otázku chování pachatelů v době činu máme tak za prokázanou.“ Ještě závažnější bylo obvinění československých vyšetřovatelů, že se W. Kröger účastnil vyšetřování a zavraždění obyvatel Ležáků. Jeho účast byla potvrzena svědky z řad československého obyvatelstva i zadrženými členy tajné policie Schulzem, Hanauskem a Aschenbrennerem: „Jeho vlastní tvrzení proti tolika svědkům nemůže obstát.“

Na obhajobu Krögera ostře reagoval dr. Kámiš, který označil jmenovaného za „člověka surové povahy, zaujatého nacistu, nemilosrdně postupujícího proti všemu českému“.³²⁾ Tento popis se hodil i na řadu

32) NA, FGPT – II/4Gv 1/70, II. stanné právo – Heydrichiáda, bez stránkování, oficiální dopis o došetření případů II. stanného práva z 15. 3. 1978.

dalších vyslýchaných. Přesto nebyl odsouzen nikdo z odhalených pachatelů zločinů na Pardubicku v době stanného práva, ani represí proti židovskému obyvatelstvu. Československá republika trvala na svých závěrech o zločinném jednání obviněných osob, byla podpořena zapsáním těchto osob na mezinárodní seznamy válečných zločinců, ale pouhá příslušnost ke zločineckým organizacím (gestapo) nebyla považována za dostatečný argument pro potrestání v západoněmecké republice a nové důkazy nebylo možné dodat s ohledem na dlouhý odstup a jejich záměrné zničení v dubnu 1945. Závěr dvacet let trvajícimu vyšetřování učinil dozorující státní zástupce v celkovém zastavení trestního stíhání několika set osob, mezi kterými byli i pachatelé z Pardubic:

„Žádnému z obviněných, kteří prováděli bezprostředně během doby stanného práva popravu zastřelením, se tak nedá dokázat, že si byli vědomi nebo jen schvalovali protiprávní předvedení obětí stannému soudu, z nízkých pohnutek zabíjeli a svojí činností takový čin podporovali.

Ke stejnému výsledku vede zkouška důkazních výsledků ohledně činnosti dřívějších příslušníků gestapa v Praze nebo výše uvedených venkovních úřadoven gestapa. Samo zjištění, že obvinění, jako třeba Rupprecht v Táboře a Kröger v Pardubicích, byli považováni za „násilnický typ“ a opakovaně byli pověřeni tzv. zosřazenými výsledky, nemůže z toho být vyvozen nutný závěr, který by vedl ke zjištění jejich znalosti s ohledem na právoplatnost a motivace v procesech stanného soudu.“³³⁾

Zastavení trestního stíhání bylo oznámeno 12. ledna 1981 ve Frankfurtu nad Mohanem. V SRN pak nebyl stíhán žádný další válečný zločinec, který své zločiny spáchal v Pardubicích a blízkém okolí jakožto člen represivního aparátu.

Ve zřejmém kontrastu k tomuto výsledku vyšetřování v SRN stojí případ velitele kolínského praporu pořádkové policie Fritze Gottspfenniga,³⁴⁾ který byl dopaden v NDR v roce 1970 a na počátku roku 1971 odsouzen ke 12 letům vězení. F. Gottspfennig velel popravčím četám, které v době heydrichiády zastřelily na Zámečku bezmála dvě stě obětí. Tento případ si zaslouží zevrubnější popis v samostatném článku, ale pro pochopení rozdílu hodnocení trestní odpovědnosti mezi východoněmeckým a západoněmeckým prokurátorem stačí několik úryvků z vyneseného rozsudku.

33) V. KYNCL, *Bez výčitek*, s. 308–309.

34) Fritz Gottspfennig.

Případ F. Gottspfennig byl v NDR otevřen až v březnu 1969, kdy se zintenzivnil zájem NDR na spolupráci s ČSSR. Již v tuto dobu, téměř rok před zatčením Gottspfenniga, byla kauza promyšleným politickým kalkulem: „*Se zpracováním vyšetřování [případu Gottspfennig] má být dosaženo: Stávající spojení se soudruhy československých bezpečnostních orgánů bude dále upevněno skrze rozsáhlá vyšetřovací jednání, na tomto základě budou prohloubeny stávající osobní kontakty ke spolupracovníkům našeho bratrského orgánu a soudruzi v ČSSR budou podpořeni v jejich práci k překonání důsledků kontrarevoluce. Dosavadní dobrá spolupráce bude mít pozitivní vliv na bezchybné objasnění předkládaného zločinného komplexu.*“³⁵⁾ V souvislosti s činností Gottspfenniga bylo na území NDR a NSR pátráno po dalších třinácti osobách, které byly podezřelé z přímé účasti na vraždách československých občanů v lese u pardubického Zámečku, ale žádná nebyla dohledána.³⁶⁾

Přímá účast kapitána F. Gottspfenniga na vraždě civilistů byla prokázána na základě formule ve všech protokolech popravčí čty: „*3. června 1942 jsem byl mým velitelem praporu panem kapitánem Gottspfennigem pověřen provedením exekuce v kasárnách v Pardubicích.*“³⁷⁾ Tímto rozkazem začaly všechny protokoly o vykonané popravě, počínaje 3. červnem a konče 23. červnem 1942. V šesti případech kontrolované protokoly podepsal, v jedenácti případech se v hlavičce protokolů uvádí jako důvod nařízení exekucí od Gottspfenniga. Od 24. června do 3. července bylo jednotkami pod Gottspfennigovým vedením popraveno dalších 79 osob.

Jelikož nemohla být podle trestního řádu NDR prokázána jeho osobní zainteresovanost na vraždách, byla k podepření obžaloby použita zákonná úprava norimberského Mezinárodního vojenského tribunálu: „*(...) velitelé,*

35) Tamtéž, s. 25. Spolupráce mezi oběma bezpečnostními orgány byla velmi úzká. StB vypracovala po zadržení Gottspfenniga dotazník se čtyřmi desítkami otázek k činnosti Schupo v Pardubicích a Kolíně. Stasi dodržela výsledky a padesátistránkový zápis předala do Prahy. Na základě těchto zpráv mohlo být rozšířeno obvinění vůči dalším účastníkům vražd na pardubickém Zámečku.

36) ABS, 325-1-3, s. 2–3. Vyšetřování Gottspfenniga byla zahájeno z popudu československých orgánů již v roce 1963, ale podklady do NDR byly dodány až o více než pět let později. V souvislosti s tímto případem byly v NDR dohledány archivní materiály k činnosti dvou příslušníků Schupo Otto Eichlerovi a Helmuthu Böningovi. Oba muži byli jmenováni jako hlavní účastníci poprav ve výpovědích svědků, viz případ členů gestapa Pardubice: SOA Zámorsk, MLS Chrudim, 994/46 Ludvík Schulz; MLS Chrudim, 979/46 Alois Aschenbrenner a MLS Chrudim, 985/46 Hubert Hanauske.

37) NA, ÚRP, 114-10-1, s. 81. Zápis provedl Richard Schünemann, velitel popravčí čty.

organizátoři, podněcovatelé a spoluviníci, kteří se podíleli na návrhu nebo výkonu společného plánu ke spáchání jednoho z výše uvedených zločinů – v tomto případě vraždy na civilním obyvatelstvu, jsou zodpovědní za veškeré jednání, které je osobou spácháno za účelem vykonání takového plánu.“³⁸⁾ Gottspennig se podle obvinění východoněmeckého státního návladního stal aktivním organizátorem a opěrnou autoritou při vraždě 194 civilistů ve smyslu článku 6c statutu Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku z 8. srpna 1945. V úvahu přicházelo ještě obvinění podle článku 6b, ve kterém se jednoznačně hovoří o porušení mezinárodního válečného práva a zvyklostí (především v návaznosti na haagskou Úmluvu o zákonech a obyčejích vedení pozemní války z roku 1907). Zmiňovanou zákonnou normu ještě podpořil článek 8 a 91 ústavy NDR (trestní stíhání zločinů proti míru, lidskosti a válečných zločinů),³⁹⁾ a § 91 (zločiny proti lidskosti) a § 93 (válečné zločiny) Trestního zákoníku NDR.⁴⁰⁾ Nepromlčitelnost těchto zločinů přijal zákon z 1. září 1964, stejně jako konvence OSN z 28. listopadu 1968.⁴¹⁾

F. Gottspennig byl 29. 1. 1971 obžalován okresním soudem ve Schweininu: „(...) jako důstojník fašistické ochranné policie se zařadil do systému nacistického masového ničení a z politických důvodů páchal válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. V době 2. 6. až 9. 7. 1942 jako kapitán ochranné policie a velitel záložního policejního praporu Kolín na tehdy fašistickými jednotkami obsazeném území ČSR rozkázal utvořit exekuční komanda a vícekrát nařídil vraždění československých občanů.“⁴²⁾

Závěrečné obvinění bývalého kapitána Gottspenniga znělo nekompromisně: „Obviněný úmyslně spáchal zločiny jako důstojník fašistické ochranné policie. Přitom jednal pospolně a s dělbou úkolů jako spolupachatel. Jeho zločiny se zakládají na jeho fašistické ideologii. Obviněný se vědomě a záměrně se svými zločiny zařadil do systému fašistických masových zločinů proti československému národu a musí se proto za ně právně zodpovídat.“⁴³⁾ Během pěti dnů (23.–25. 3., 29. a 31. 3. 1971) byl Fritz Gottspennig odsouzen za zločiny proti lidskosti a válečné zločiny

38) Tamtéž, s. 22.

39) Dostupné z URL: <<http://www.documentarchiv.de/ddr/verfddr1968.html>>, [cit. 28. 8. 2016].

40) Dostupné z URL: <<http://www.verfassungen.de/de/ddr/strafgesetzbuch68.htm>>, [cit. 30. 8. 2016].

41) BStU, MfS HA IX-11 ZUV Fritz Gottspennig, Nr. 19, Bd. 1, s. 49.

42) Tamtéž, Bd. 7, s. 9.

43) Tamtéž, s. 34.

k dvanácti letům odnětí svobody.⁴⁴⁾ Návratu na svobodu se již nedočkal, neboť zemřel na konci roku 1975 v brandenburském vězení.

Rozdíl v přístupu v obou případech vyšetřování je nasnadě. Českoslovenští vyšetřovatelé provedli přibližně v letech 1960 až 1970 rozsáhlý sběr originálních dokumentů, svědectví a právních analýz, aby mohli s dostatečnou jistotou obvinít konkrétní pachatele válečných zločinů let 1939–1945 spáchaných v Pardubicích. Západoněmečtí státní zástupci provedli částečně z vlastní iniciativy, částečně z popudu československých kolegů výslechy podezřelých osob, ze kterých vyplynul individuální pohled na spáchané zločiny, aniž by byl vzat v potaz celkový pohled na situaci nacistického režimu a protektorátní každodennosti. Zatímco československá justice vnímala už samu skutečnost členství v řadách gestapa nebo SD jako zločinnou, navíc podepřenou řádnými důkazy o spolupachatelství na zločinech, západoněmecká justice tuto interpretaci brzdila „rozpitváním“ celku na dílčí případy, takže se ztrácela provázanost jednotlivých úkonů vedoucích k vraždě. Nebyl vzat v potaz Čechoslováky od začátku míru prosazovaný právní pohled apriorní neplatnosti desítek právních nařízení nacistického okupanta, neboť tyto byly nehumánní a nespravedlivé (trestnost poslechu zahraničního rozhlasu, schvalování atentátu, nepřihlášení k pobytu, příslušnost k rase atd.).

Spolupráce ČSSR s NDR byla v této oblasti úspěšnější. Východoněmečtí vyšetřovatelé sice neprováděli plošná šetření konkrétních kauz, ale na rozdíl od SRN dovedli několik zločinců vyčerpávajícím způsobem vytěžit, postavit před soud a za spáchané zločiny odsoudit. Vedle odsouzených pachatelů jsem narazil na případy, kdy byla nacistická minulost svědků využita pro přimknutí dotčených osob k východoněmecké Stasi. I kvůli vraždám občanů na pardubickém popravišti byl odsouzen k trestu smrti velitel kolínského gestapa Paul Feustel, popravený v Lipsku v roce 1973; již jmenovaný Fritz Gottspennig odsouzený v roce 1971 k dvanáctiletému trestu odnětí svobody a nakonec na doživotí odsouzený Heinz Barth, který nastoupil do vězení v roce 1983. Jejich odsouzení, byť bylo motivováno také politickým kalkulem spolupráce socialistických států, vedlo k částečnému uspokojení touhy po odplatě i soudnímu vysvětlení některých zločinů spáchaných na Pardubicku.

Od roku 1965 byla debata o platnosti nacistických soudních rozhodnutí velice intenzivní i při každoročních setkáních západoněmeckých soudců a prokurátorů, ale nebyl řešen základní princip nespravedlnosti nastic-

44) ABS, 325-1-3, Rozsudek byl předán do ČSSR bezprostředně po vynesení.

kého zákonodárství. K tomuto hodnocení dospěla SRN až v roce 1998 (a po následných úpravách) přijetím zákona o „zrušení platnosti rozsudků nacionálně-socialistických soudů“.⁴⁵⁾ Zdůvodněním tohoto kroku je: „Tímto zákonem jsou zrušeny odsuzující trestněprávní rozhodnutí, která byla přijata za porušení základní myšlenky spravedlnosti po 30. lednu 1933 k prosazení nebo udržení nacionálně-socialistického neprávnického režimu z politických, vojenských, rasových, náboženských nebo světonázorových důvodů.“ Teprve nyní po padesáti letech právních přenic byly zločiny nacistů, dosud kryté pseudoprávní úpravou a rozhodnutím soudu, považovány za zločiny.

45) Gesetz zur Aufhebung nationalsozialistischer Unrechtsurteile in der Strafrechtspflege vom 25. August 1998 (BGBl. I S. 2501), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 24. September 2009 (BGBl. I S. 3150) geändert worden ist.

Obr. 1: Pamětní tablo pardubického gestapa pořizené k slavnostem slunovratu v prosinci 1941.

Portrétní fotografie sloužily k identifikaci válečných zločinců, jak ukazuje seznam jmen z Pamětního spisu pro SRN (ABS f. 325-4-1). Velitel gestapa G. Clages jede v zeleném vozidle, jeho zástupce W. Lehne umývá vozidlo, W. Kröger posiluje s činkou, E. Linsel stojí u Zelené brány s puškou na rameni atd.

Zdroj: Východočeské muzeum v Pardubicích.

Š E Z N A M

bývalých příslušníků Sicherheitsdienstu, Gestapa a Schupa, proti kterým bylo vedeno vyšetřování za jejich činnost v době tzv. II. stanného práva.

BÖHME Kurt Horst, nar. 24.8. 1909 v Golnitz. V roce 1939 byl jmenován velitelem bezpečnostní policie a Sicherheitsdienstu pro tehdejší území Čech.

GESCHKE Hans Ulrich, nar. 16.5. 1907, bývalý vládní rada, vedoucí hlavní úřadovny gestapa v Praze v letech 1939 - 1942.

PANWITZ Heinz, nar. 28.6.1911 v Berlíně, bývalý kriminální rada vedoucí oddělení II. G. V roce 1942 se aktivně podílel na vyšetřování atentátu na HEYDRICHA.

Obr. 2 a 3: Pátrací oběžník s pachateli odpovědnými mimo jiné za vyhlazení Ležáků.

ESCHERLOHR Gottfried, nar. 30.8.1908, pochází z Rybníku, bývalý kriminální asistent gestapa v Pardubicích.

MIETH Helmut, nar. 8.10.1912 Hannover, bývalý kriminální tajemník gestapa v Pardubicích.

FRAUS Wenzel, nar. 11.11.1896 pochází z Velvar, bývalý kriminální asistent gestapa v Pardubicích.

PRENNER Anton, nar. 9.4.1902 Krems - Rakousko, v roce 1941 - 1942, bývalý vedoucí gestapa ve Vsetíně.

RÖMER Hugo, nar. 21.9.1897, Dern u Dortmundu, bývalý vedoucí protišpionážního oddělení gestapa v Brně.

I. správa
oblastní odbor České Budějovice

Č.j.: A-045/99/31-71

A. Kuchler
212
Dne 11. června 1971

TAJNÉ

KS-SNB
správa Státní bezpečnosti

Výtisk č.: 1

Hradec Králové

2. odbor

KUCHLER Josef - zpráva

Počet listů: 2

K č.j.: OS-01131/1-71

Dne 17. VI. 1971	
Č. 18-01457/1-71	
Přílohy 8	

K Vašemu dožádání sděluji následující:

Josef KUCHLER a jeho manželka Kamila, oba bytem Fürstenfeldbruck, Marstrasse 7 - NSR, jsou od roku 1964 vedeni v pozorovacím svazku č. 7187. Rozpracování provádělo se března 1970 3. oddělení 2. odboru S-StB Zde, s. Štref. Pak převzal svazek oblastní odboru 1. SFMV Čes. Budějovice. Původním cílem rozpracování bylo prověřit, zda je KUCHLEROVÁ při svých cestách do ČSSR (dojíždí do Čes. Budějovic k příbuzným pravidelně od roku 1964) využívána nepřátelskými speciálními službami. Tato činnost zjištěna nebyla.

V dubnu 1965 s ním byl uskutečněn operativní pohoover pod záminkou vysvětlení otázky darování ojetého auta jedné osobě z Českých Budějovic. Při tomto pohooveru také uvedla, že její manžel by rád jezdil do ČSSR a případně i osvětlil svou činnost u Gestapa. Při dalším jednání, které s ní bylo postupně prováděno byl sledován cíl dostat KUCHLERA do ČSSR. Tehoto však dosaženo nebylo. KUCHLER napsal v listopadu 1966 na krycí adresu dopis, ve kterém odmítl přijet do ČSSR a navrhoval setkání v NSR. V prosinci 1966 mu byla edeslána (přes 1. správu) odpověď se záporným stanoviskem k jeho návrhu. V říjnu 1967 KUCHLEROVÁ při pohooveru uvedla, že manželka vyslychala západoněmecká policie k činnosti u Gestapa. Domnívala se, že k tomu došlo na základě materiálů z ČSSR. KUCHLER má skutečné obavy z trestního stíhání. Preto byl stanovený cíl - tj. dostat KUCHLERA do ČSSR a vytěžit ho zde k minulesti, zcela nereálný.

Obr. 4 a 5: Záznam vyšetřovatelů StB o provedeném šetření Josefa Kuchlera a jeho manželky za účelem získání spolupracovníka tajné služby.

Zdroj: ABS 309-6.

V roce 1969 Vám byl přes správu vyšetřování svazek zapůjčen k prostudování, v souvislosti s akcí "LEŽÁKY" po linii válečných zločinců. V lednu 1970 jste svazek vrátili (Vaše č.j. OS-0522/5-69 - vyřezoval mjr. KRULICH) s tím, že byl vyhodnocen a další rozpracování je bezpředmětné.

Zdejší oblastní odbor 1.SFMV provádí po převzetí svazku vlastní opatření k uvedeným osobám.

Vzhledem k tomu, že by trestní stíhání KUCHLERA narušovalo naše záměry, je nutné zvážit, které opatření bude pro MV efektivnější, pak teprve rozhodnout o konečném řešení. Z našeho hlediska nelze zatím vyvést jednoznačný závěr ze strance přinesu pro MV. Jestliže je z Vaší strany reálný předpoklad postihu KUCHLERA za válečné zločiny, ukončíme rozpracování a nemáme námítky proti jeho uskutečnění. Rovněž by však bylo možné vyčkat dalšího příjezdu KUCHLEROVÉ do ČSSR a pak řešit situaci podle výsledku jednání s ní za případného použití Vašich materiálů. Z těchto důvodů navrhuji uskutečnit osobní jednání, při kterém bychom stanovili společný postup.

Zprávu s Vaším stanoviskem zašlete k našemu č.j.

Vyřizuje:

kpt. Mendlík/kl.237

Náčelník obl.odb.1.SFMV:

Š k o p e k
(major Š k o p e k Jos.)

Prostřednictvím Vaší kanceláře jsem dostal zprávu, že jste se rozhodli pro stíhání KUCHLERA. Já bych byl rád, aby se stíhání KUCHLERA uskutečnilo, protože jsem se domníval, že se jedná o válečného zločince. Pokud bychom se dohodli na společném postupu, mohlo by to být pro obě strany výhodné. Pokud bychom se nedohodli, budu muset postupovat podle svých vlastních informací. Děkuji za vaši odpověď.

HEYDRICHIADÉ (NAZI REPRESSION AFTER HEYDRICH'S ASSASSINATION) IN PARDUBICE RECALLED BY THE PERPETRATORS

Persecution of Nazi war criminals from the Pardubice district was carried out in the second post-war period mainly in the territory of Germany. The Czechoslovak government committee was assigned to prosecute crimes against humanity and war criminals. In 1968, the committee presented to the West Germany state representation in Frankfurt upon Main a memorial treatise with names of thirteen negatively recognized gestapo and schupo members, who committed murders on mainly Czechoslovak citizens from East Bohemia. Investigation was made in Germany, and majority of the accused people were heard.

Heinrich Aschenbrenner was spotted as far as in Sao Paulo. Members of the Nazi security or administration authority were heard as witnesses who left at least some traces depicting the period in which they belonged to non-limited governors over life and death in a territory entrusted to them. Unfortunately, none of them was called to a court trial.